

รายการอ้างอิง

- จตุพร มีสกุล. การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทละครนอกพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
ภูวเนตรนรินทรฤทธิ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์. อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 4
กันยายน 2543, 9 พฤศจิกายน 2544.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี
และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2509. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสาวเรียบ วิเศษกุล ณ เมรุ
วัดธาตุทอง 31 ตุลาคม 2509).
- เจริญจิต ภัทรเสวี. หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนางเจริญจิต ภัทรเสวี. กรุงเทพฯ:
คณะละครบ้านปลายเนินจัดพิมพ์, 2521.
- ดวงเนตร ดุริยพันธุ์. ผู้เชี่ยวชาญคีตศิลป์ไทย สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์,
14-15 สิงหาคม 2544.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานละครอิเหนา. พระนคร: สำนัก
พิมพ์คลังวิทยา, 2507.
- ทองใบ เรืองนนท์. หัวหน้าคณะละครพูน เรื่องนนท์ และศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
(ละครชาตรี) พ.ศ. 2540. สัมภาษณ์, 18 ตุลาคม 2544.
- ธนิศ อยู่โพธิ์. "ศิลปินผู้สร้างฐานะด้วยศิลปะ", หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณครุฑมัลลี (หมั่น) คงประภัสร์. กรุงเทพฯ: จักรานุกูลการพิมพ์, 2515.
- นพรัตน์ หวังในธรรม. ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์,
2, 18 กรกฎาคม และ 6, 19 ตุลาคม 2544.
- บุศย์ ประกอบสาร. สุวรรณหงส์ยนต์. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ, 2506.
- ไบศรี แสงอนันต์. นาฏศิลป์ ระดับ 7 สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 4, 15
กรกฎาคม และ 16 กันยายน 2544.
- ประทีน พวงสำลี. หลักนาฏศิลป์. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยมิตรการพิมพ์, 2514.
- ประพัฒน์ ตริณรงค์ และสงวน อ้นคง. สารานุกรมวรรณคดี. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์,
2505.

- ประเมษฐ์ บุญยะชัย. อาจารย์ 3 ระดับ 8 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2543, 7 พฤศจิกายน 2544.
- ผะอบ โปชะกะฤณะ, พ.ต.หญิง. วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2523.
- ผุสดี หลิมสกุล. ระบำสี่บท. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- พจนานุกรมไทย ฉบับนายมานิต มานิตเจริญ. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรพิทยา, 2543.
- พจนานุกรมนอกราชบัณฑิตยสถาน สำนักพจนานุกรมมติชน ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2543.
- พลอย พระสมุด. "เรื่องเล่นละคร", หนังสือเบิกโรง ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- พุทธราชศักดิ์ดา, หลวง. สุวรรณหงส์ วรรณคดีสมัยโบราณ. พัทลุง: โรงพิมพ์พัทลุง, 2513.
- มัลลี คงประภัสร์. หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณครุ มัลลี (หมั่น) คงประภัสร์. กรุงเทพฯ: จักรานุกูลการพิมพ์, 2515.
- รัจนา พวงประยงค์. นาฏศิลป์ ระดับ 8 สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 2, 15, 19 กรกฎาคม 2543 และ 7, 16, 19 กันยายน 2544.
- รัชดาพร สุคโต. รำดูฉายพราหมณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา นาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- รุ่งนภา ฉิมพุด. รำอาวุธของตัวพระในละครในเรื่องอิเหนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- วิมลวรรณ กาญจนะผลิน. อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2544.
- ศิริวัฒน์ ดิษยนันทน์. ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร และ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์) พ.ศ. 2541. สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2543, 8 กรกฎาคม 2544.

ศิลปากร, กรม. สุจิตร์บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุมภภณฑ์ถวยม้า. แสดง ณ

โรงละครอนศิลปากร. พระนคร: กรมศิลปากรจัดพิมพ์ มีนาคม, 2502.

ศิลปากร, กรม. สุจิตร์บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนพราหมณ์เล็กพราหมณ์โต. แสดง ณ

โรงละครอนศิลปากร. พระนคร: กรมศิลปากรจัดพิมพ์ มีนาคม, 2494.

ศิลป์ ตราโมท. ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์,

2 กรกฎาคม, 12 กันยายน 2544.

สถาพร สนทอง. อดีตผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ปัจจุบัน

อาจารย์พิเศษคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2543, 9 มิถุนายน 2544.

สวภา เวชสุรักษ์. มโนห์ราบุชายัญ : การประยุกต์ทำรำจากตราแบหลา. วิทยานิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2536.

สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, เล่ม 19. พระนคร: โรงพิมพ์ พระจันทร์, 2527.

สุธี ปิวรบุตร. หัวหน้าฝ่ายศิลปกรรม โรงละครแห่งชาติ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร.

สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2544.

สุนทรภู่. "เรื่องนิราศพระบาท", วรรณกรรมนิราศของสุนทรภู่ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: เจริญรัตน์

การพิมพ์, 2527.

สุภาวดี โพิชเวชกุล. จารีตการใช้อุปกรณ์การแสดงละครเรื่องอิเหนา. วิทยานิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2539.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สุรัตนา เตียวพิเศษ. หัวหน้าคณะละครไทยศิริ. สัมภาษณ์, 16 ตุลาคม 2544.

สุวรรณหงส์. กลอนบทละคร หมวดอักษร ส. สมุดไทย (ตู้ที่ 114 ชั้น 6/1) เลขที่ 173 และ 196/1

มัดที่ 144, เลขที่ 182-184 มัดที่ 144, เลขที่ 186-189 มัดที่ 144/1 และเลขที่ 190-196

มัดที่ 144/2 แผนกเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ

สุวรรณี ชลานุเคราะห์. ศิลป์แห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-ละคร) พ.ศ. 2533.

สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2544.

เสรี หวังในธรรม. ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย สถาบันนาฏดุริยางคศาสตร์ กรมศิลปากร และศิลปิน
แห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การละคร) พ.ศ. 2531. สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2543.
อาภรณ์ และจาดรงค์ มนตรีศาสตร์. วิชาชุดครูประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาศาสตร์ของคุรุสภาวิชา
นาฏศิลป์. กรุงเทพฯ: องค์การคุรุสภา, 2517.

ผู้แสดงแบบถ่ายภาพ

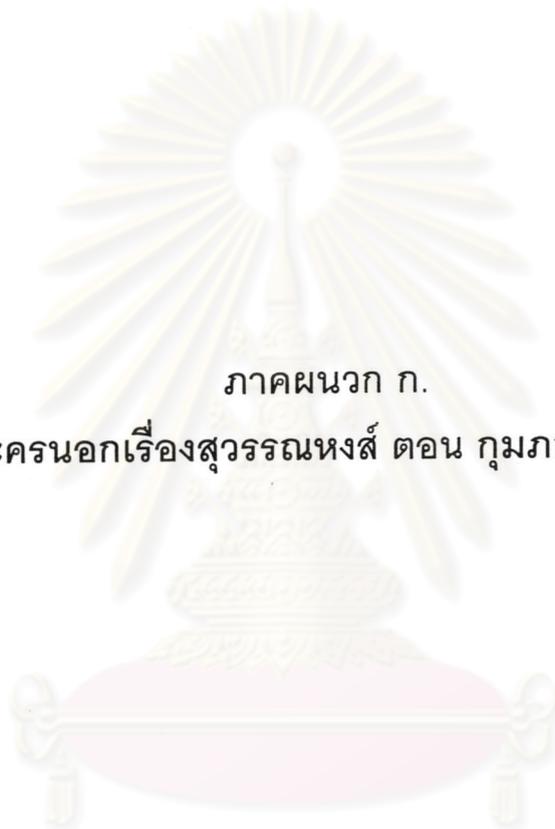
นางรัจนา พวงประยงค์	เป็น	นางเกศสุริยงแปลง
นายสมรรัตน์ ทองแท้	เป็น	พระสุวรรณหงส์
นางพัชรารวรรณ ทับเกตุ	เป็น	นางเกศสุริยง
นายจุลชาติ อรัณยะนาค	เป็น	กุมภภนต์
นายภาณุพล กาญจนกฤต	เป็น	พญาม้าต้น
นายอนุชา บุญยัง	เป็น	ท้าวสุทนต์นุราช
นางนันทา น้อยนิติย์	เป็น	พระนางตรีสุวรรณ
นักเรียนจากวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ	เป็น	นางกำนัล
นางคมคาย กลิ่นภักดี	แสดงแบบเป็นตัวนางที่เรียบร้อย	

ศูนย์วิทยทรัพย์ากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.
บทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอน กุมภภณฑ์ถวายม้า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อ้อมอง ภาเกชตรีรังเงาจิ๋นไป ครนเงิ่งเงิ่งนำกลาไล ทางนางลิ่งไว้มันได้
 ทั้ นอนนางเงือกนำข้อมกษัตริย์ พพหมมเจ้าชื้อเงิ่งเงา ยามเมืองอยไรมหเงา
 ฝายยา เกียะเห็ดแพดภานประกอโดย เคชปะนหมกักกับนเจ้า ภายเง่าจ้ง
 รอดบิ้อาไล ภายนั้ปะระคักจะจ่มไป ทั้ในลัมขไทยนคชี่ ๗๗ เมืองเออย๗
 หน้ นางเกชตรีรังเงิ่งเงา ใจพ้งเงือกนำภักดิ์ เขวี่หมีอ่าจ้กลสิโรโลก

ใจเออยเงิ่งเงือกนำ นอ้งนิสิทักไปนหมกัหหา ภายเมืองมคคตงพพภาน
 ตอคาคไปคอปสาลี เกอะมากปมภานบิ่ย ลอ้งบิ่ล้งยดทั้กลา
 นอนนางเง่าเงิ่งเงือกนำ เปนกั้โหลบนิตรภ ทั้นจันทั้บมะษ
 ล่า ภา่แก่อ้อชชากั้หายไป ฝ่อฝ่เมยก็เภา รอ้งให้ ภาภนเคิน

ใพบกมา อัดลัมขามแคชภางคัก จมเงิ่งเงิ่งนำพคองคัก จคักม

ไปไม่มิ่หหา เหนยาบิ่ภลลองเวื่อไป คักจ้งรอ้งเคินลารคามมา
 าคคฝ่คองคักกลาไล ภา่เกิดพพะจิกั้ภางนั้ บิ่มป้มจะจ่มนั้ไป
 ครนมาเงิ่งกลางกลาไล อัจจโอมนพลคคากนั้ล้ง มนจ้งนั้ระมค
 ิจิตเขื่อม ให้เหลื่อมคักเกชตรีรัง มนจ้งภานเขาพพอ้ง ฝ่อคัก
 ลีรังเงิ่งไปเวยจิโย ภา่อ่าบิ่ระคักออยกลางนั้ บิ่มป้มจ่มนั้ไป

ภายเพิจ้งรอดบิ้อาไล บนคนหมยกรอ้เหนื่อเกช ๗๗ เมืองเออย๗ หน้
 ฆางลอลเงอากนั้ ใจพ้งออยคักนงกลยา เงือกนำนั้ ภา่ปธา
 นิ พพหมมเจ้าชื้อลีรัง พพลลนงนงเปนบชมิ เจาแจเงื่อคคาม
 เปนชามณี เงือกนำลลลลิกั้เมศภ เภาเลยั้งโอ้เพ็คเขาบน เขาคน
 เมื่อภายภากั้หน้ พพลลนงเง่าคคามา ฝายบจ้โดมภักภน

สัมผัสกติกกระหม่อม ประดู่ประกอยมุกมัทรมหิ่งห้อย คิ้วโก่งกอดคลุญลายกายเวียง
 แคนเคอชิงกระเชียวผกาเขาเหลาสละทาง แคนแค้นแค้นเอวอ้อยซึ้ง ขานางปรน
 บังท่งทอสม มั่งอ้อมกรรรมพดุมพลบปลื้ม หงอนโกโบเฝ้าดีเดาศึก แหง
 แลอพบยี่ใหญ่ยัก ทอศกสักคณาสรีรัง ลำคัมพิตเมื่อยเปรมผอง
 ภาทางลัดคั้งต่งมา ^{ใจดี} ๗๗ มาเอง ^{ใจดี} ๗๗ ยังไม่องเรือประตัพพภา

ภาทางลัดคั้งต่งมา ยังประสาชระทมาทมิ ^{ใจดี} ๗๗ กายปลั่งกบยาทพขัตตะ
 เวศ อฝมงเคคเกชเกษี แลอภกบยาทพขัตมิ ^{ใจดี} เกศเกลาเกษี
 ของลุกมา อฝนอธมาเกษลึียง กายปลั่งกบยาททงสองธา ๗๗
 ๑ เมื่อเองๆ นพ ทอศททพณธาข้งทัก นางศรีคู่มกดยา ขึ้นข่มฝกทท
 ไทรพะเวาย เจาขอยูกกรโยนเป้นกะไร ทอไทยจ้งบอกกขัตตะ ไม่รู้
 คิวเื่อหมั แสงขก้าเงอเมองขก สักคัมพิตเจ้าพธมหม่อย ไม่คัจฉ
 ททงสององ เจาไปเคอมาทงใจจ้ง นางศรีข้งเสอตามลอมมา ไม่รู้คัวคิ
 ใจเื่อหมั คำเงอมาแปลงททา สัมบคของพ่องทงเวียงโย จมอบโอไหญ
 เจาทงสองธา ^{ใจดี} ๗๗ เมื่อเองๆ นพ ทอศททกมพลยภษ ทอข่งงเงอ
 ลึเรีย นอฝมกไปททพสมสิ ฤจะหลบอยที่เสาสาโดย หฤพเพอไปจากท

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รอยช่วยกันขุดขุดไทย เทกคลุมขมิ้นนางอระไทย ด้วยความรักใคร่ประเนาะในมิตร ล้างน้ำ
 เตาชื้อแจ่มชวย บริทวพพกยเป่นก ๆ ใจนี้ กมเอ๋ย ๆ พัน กบพพมคั้นกิมองดู เหม
 นางเงือกนำหอมลอมมอ่ย กบมมของดกพิค๊ะวัง ลางนางกบขุดขุดไทย นวนนางอระ
 ไทยเตาใหม่ยัง กบมกิมมกกรบดิ่ง ทัชชทบค๊ะบ่งนางทภมวอย นวนนางเงือก
 นำพทหลาย ตกใจอวอนวอยกัวังไป คับอกเหตยกษกัททาม ละครนุกคักใจ

ใช้ว่าดี นางใจรล่งโดยในนคทั บงหนีขอรออยู่ที่ริมไพร ๆ ๔.๕.๖.๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
 นางเกษลวีรังทกรมวอย เวียกนางเงือกนำทหลายไป จักละอระแวงแกยกษี เชา
 เป่นค.เล่าของคก มาเตกรากทพทวีป มาเทียคยากด้วยกษี ฟ้าเอ๋ยจิงเวงกลีบ
 มา ๆ เจริจ ๗. ถ้าแล้วจิงกรมกมพ่น กบพพมคั้นอากาศ บอกเทไทยแจ่มกัสา
 ยกโคภบคักกบรภาชี กอชค้วพพมิงมา นองโดยเทนหมักโน่นนี่ นองคิช

ล่ำมอยชิว ภาชีหนีนองไปแหงไร ๗. กมเอ๋ย ๆ พัน กบพพมคั้นกัทนเร เส้า
 แครเอื้องคั่นจ่มปลายไป ไททภพพไทยเตาผา อิมพพมกแก้วจาวนี วิ
 รุนษะเมคกขมิ้นนลกลมา ใจเทะจ้เทะคามภภา คักโดยทามมาค้วยฤชี่ ลักนทัวบ่น
 พพเลวท ยกษกัมวอยชิว จิงคีมิงมัทภาชี เทาจิงทภพพไทย แมอยู่หวั่มเย
 กบเงือกนำ คลอ้อยคักเป่นลิ่งโดย บคณิทนทไปอัยไหน เทคการลิ่งไรบณะแม

๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.

เปนเมียบทึบตี ^{๕๓} อนิทาหนักหัว ^{๕๔} จะรู้ก็กลัวก็ไม่มี ^{๕๕} ลึกริ่งเพ็ญออกนอก ^{๕๖} ราชวังไซ
 ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐

๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐

๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐

อัมพรทงกัเหมือนกัน จ้าเขาค้นนนหนักกันนี้ พกอกษมา ๗ พิกคไปมา พทกว
 ท้ดะลิ่งระหึ่งษ แลลกลบมาโลมเขาเทวี จะร่ายกษริกกทม โห่ยพวักพว้น
 เปนท้นคี่ษ โนยจ้ตอดอนตันใจ เรงอคจันในพไทย พลิ่งโดยเตมรกษชัย
 ลีรับเจ้าขาทงพทกรฎ ยกมนมคมไทยกรฎที่ พระเทโลโลมหงโมมษริ
 แก้วพิไปอยค่างไหนมา ๐ เมื่อเอ่ย ๗ นน หงเกษลิ่งโลม โดยพทอยค

พระยอดท กัลยาชดเคนเส้นทวี่ ไหยกลขกลมคคมใจไปวันธา มีทมวี่ขึ้นน
 ดงลคชี่ ดงพทกรมาศสถานชวี ควังนิกโมอองคไว เทวีจ้มีพทจาก รวงค
 เขมาไม่ปกโดย อีเทมรกษพิทไผ เอะววกไวอัยกษ มิ่งทงเนระมิคยิกเขื่อน
 เหมือนนกกระเปาะเป็นนกก ผลกกคักคักคักค เมื่อว้นน้นกษิมขลโดย ขน
 ตกจ้ปลอกรอดมา อีประดกษเกษกเวย ไถ้กจะมวขขโดย กจะไว

มิ่งโยยอัยกษ กไชรยลี้เปมเตแล้ว ไมข่าเบงแกมกกลัวอะหึ่งก ลีขนี้ว่าจะ
 ไวเป็นโรห จะลี้ประตกค้อยกไป ปันลัมทำแกท เถ่เดบแนบผออยู่วี่ไร
 ยกขนิลลี้พิพิชวไป เลยงใจโมกขเป็นห็น เจาหึ่งลี้ชโยมจวเถย กลัว
 จะ แยกเลยงหง เลยงทว พระหล้งรอนกทททท ขึ้นขาดไปเทคทงษษริ
 ลีษวักมวขขล ที่ไหนจะรอชเง้งบว ไครเปมพทนคโมคณ ไวแกล

ลกทักกลางไฟ พนข้หมีเขวเมยไม กแต่มีงมาอาทน นีทกกลันเทคณใจ
 จ้งรอขมาโดยเง้งภ ๗ เมื่อเอ่ย ๗ นน หงลี้ลี้ล้นายก กลวทวักมพนบว แก
 ลวี่วักจะรอชว โดยนเตแล้วเทวองค ยกษกคี่ชอยในใจ เปนเทศนทททท
 น จ้งปลอกรอดมาเง้งเมื่องโดย ที่กจะมวขขโดย ที่ไหนจะพ่นมว จะน
 อยี่ นีทหมีโดย ผู้สินกนใจกนกก เกลือกว่าพองจะล้งก จ้าทกษ

เปนสี่เชื้อ จะเถียงเท่าเถียงขึ้นเสียงไปข ชีวิตก็ขโมยตัวเหลือ เหินท้าวกรมพินิจ
เหินเสื่อ สี่เสื่อหมีใครจะแตก เขย่งท่าหักระนามมา ยากขอประกอออด
ยาเคยจะเถียงไปลองดู จะผอควายตายอย่าให้รท คิมแล้วจึงมีว่าค่า รองค่า
ออกมาแกแพ้ว เว่ยๆดิฬลุ่มกรรมตี ท่าว่ากนึเป่นยักษ นินะลือรังหง
เมื่อยค่น ทกรท้าวกรมพินไปโคม มึงเองและเป่นยักษ ลิตจอรชอ่ม

มาเป่นเจ้าแก้ว อนนิทาแก่งเทเหวโรย ไปชุกชอนอยาหนไมเหินตัว พั้งเหม
นำหมากละท้าว นวลอองทงตบค เดยวณี คาผลกเจ้าคักลงเมือวโรย เจม
จว่าโคยหยาปดษี หมีเชื้อเจ้าทวมพพษมิ จึงทรกเมื่อยนี้เป่นยักษ แล้วเมื่อยเท
มาแต่เวซึ่งไซย ท่นล้าขากขากวยเป่นนกก ระหกระเหินเดินข่าม จ่มเม็งรัก
ราบุรีเว มึงจะไหยกเป่นเมื่อยน้อย มื่อมีมคอบพงเภา ตงตางจะเป่นเจ้าแก้ว

เถียงเลนเปลา ไมมีอ้าย ๑พั้งเออย ๗ขเค ลือขิงนิมขริกรฎมกม้าย คค
อ้อประกายกราย รองคาหยตบออด อัยกขินนิเสื่อหน้า ป่มล้ามาทลือ
กระตอยไหยผวมึงแลด ขึ้นเสียงเถียงกไมกลวแกม ตัวมึงเป่นคนทค
ชัว เอาผวเซแล้วคิมเหง หมากคนหมากคไมยาเป่ง ไมเกรงเจ้าลืออชัว
เคยัว ตัวมึงเหมือหมากหมาก ผลิกเซคักนำแล้วหยาบเขยัว จะเอาแล้ว

กไหยเคชเคยัว โกรฎเกรียวเอาครวยโกรฎใจเอง พขอกมึงมึงโดยไมล้า
ภ ไหยอัยกษมคิมเหง เมยคิมนกกเมื่อยกแก่ง พเองไมคิม
อะมีจ ไถ้งพอ้งจะโพยไปยตี คองนิจจะไวยมนโยน เจ้าวังจะยักเทม
อชีกบดบหมากเดียวไต ภจะตบเอาพ่นมึงกองไวย คานหมากวาไตแต่
ลวนเปลา หากแก่งขาท่าของพะเจ้า ภจะจิกเอาเกลามึงออกมา ภ

๔๓ เมื่อเจย์ ๆ นมึ นงเกษด้วยทภมวไวย โดยพึ่งถ้อยคำของทภไทย ก็วิกรกฎ
 ที่โรฎไวยครีออคคี อานิชาพองมาหลังแล้ว จะคิดเมิ่งเมียบแกวกก็ไม่มี เวย ๆ
 อีมารยภษวี โดยพิททำเทคไทรหนำใจ เมิ่งกะเมวยลงกปที่ จะไพยเมิ่งเมย์ย
 ลังไลย พงกเวโรยไมฮายแกหนำใจ อียกภยอปรระลกนภคษวี ควมิระค
 จอมชอณมา มภยนภกททำชวี คิมมาเปนหภนคษวี อียกขีนี้ไม่มีอวย

๔๔ พึ่งเวย ๆ กคิ สีเสื่อภยภษวีกรกฎมภภมย ไนพะเนคกดอกแดงเปนแสงทภย
 รองว้ออกไปหมิโดยท ทนหนกทนทภมาเมยงโดย ผัวเสาทิใหม่ค้ำชอมา คับเมื่อหรือ
 เระออยก ๆ ออยค้ำหมำมาอคูใจ ชัดลันชคทภมคิมเพ่ง จะทภกถือเกรงเมิ่งฎ
 ไรย ทงศวาทเปนผใญ่ รียเทมาโดยระศออยตบ นีนิระอวคองเปนเจาศวี จึง
 ทวจะให้ภมอขบับ รองเปเรนแดงเทมาจะคับ คัลบหวิไมทนภกกลย ติวย

ล่งเปนโรยคเชยงหนึ่ง แมเมิ่งจะละยดังก ทางฮวดจะตบค้อยควยบาท หนี
 นระหยทภเสาคอเอย พงกเวโรยไมฮายแกหนำใจ พงมาเคือ่นเสโดยไมฮายเอย
 โครยโดยเสาศวีของเวย เฮยอแก้วละเมวว่า ทคธอัยค้ำของอียก อประลกมิ่ง
 ทงชอเมว พิโรฎไวยโรยคองไฟท รียกชกภพพนฤทษีกร โดยพึ่งถ้อย
 ค่านงอวีระไทย ชยเมวไปหมิเคศ พงมาแกวกเลยิวคต ทวลละกค

กนทภขวงหม กักกองทงทองชะลา จาบอียกภษไหยโดย ๔๔ เมื่อนั้น พง
 สีเสื่อภยภษวีคชวภย ดงหนึ่งชิวคระวอควย เลยิวทชแดงวักไปเสโดย ศวีเอย
 ตวูก จะออยเปนม่มคักหมิโดย ระรวทคคณพรนใจ กลบกลายไปเปเปยภษวี
 จะหมิภมพห่อละวี ไมรทวจะไปแพไร ๔๕ จบโดยอีมารยภษศ ผูกคว
 คภมาไมปรกไลย อีเจมารยาพิภไนย ชตลภกกระชากไปหมิโดยท ๑ เองเอย

ฉบับกรมศิลปากร

ละครนอก

เรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุมภภณฑ์ถวายม้า

องก์ที่ 1 จากเมือง

ฉากพระตำหนักสวนในเมืองมัตตัง

- สมมติเป็นเวลากลางวัน -
- สุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยง ประทับอยู่บนพระแท่น -
- มีนางข้าหลวงและเสนาเฝ้าอยู่เรียงราย -
- ปี่พาทย์ทำเพลงวา -
- เปิดม่าน -
- ร้องเพลงซ้ำปีนอก -

เมื่อนั้น

พร้อมเกศสุริยงองค์ชายา

- ร้องเพลงฟ้าคะนอง -

หวนคะนึงถึงพระปิตุราช

เนาในไฉยรัตน์พระนคร

- ร้องร่ายนอก -

จึงผินพักตรามาพาที่

ตรัสเล่าเค้าความตามจำนาง

- เจระจา -

องค์พระสุวรรณหงส์นาถา

ครองมัตตังพาราธนาพร

กับนางนาถชนนีศรีสมร

จะทุกข์ร้อนอย่างไรให้พะวง

กับพระมเหสีนวลหงส์

ให้เกศสุริยงแจ้งคดี

- สุวรรณหงส์ - เออเน๊าะ น้องเกศสุริยง (เพคะ) พี่ได้จากพระราชบิดามารดาตามมาอยู่เมืองมัตตังนี้ ก็เป็นเวลานานหนักหนาแล้ว ให้คิดถึงท่านผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองเหลือเกิน ไม่ทราบ ว่าท่านจะทรงพระสำราญดีหรือประการใด อยากไปเยี่ยมเยียนท่านบ้าง น้องอยู่ทางนี้ช่วยดูแลบ้านเมืองแทนพี่ให้ดีนะ
- เกศสุริยง - ที่พระองค์ทรงดำริเช่นนี้เป็นการสมควรทีเดียวเพคะ แต่อ้า ทูลกระหม่อมเพคะ หม่อมฉันหรือก็เป็นหญิงเวลานี้พระราชบิดาของหม่อมฉันก็สวรรคตไปแล้ว มีที่พึ่ง

- เสนาตามกุ่มภณท์ออกเวทีล่างทางประตูขวา แล้วขึ้นเวทีบน -

- ร้องเพลงมอญรำดาบชั้นเดียว -

บัดนั้น

กุ่มภณท์ผู้มีอิทธิพล

เฝ้าพระสุวรรณหงส์ทรงชัย

บังคมไหว้คอยสดับพระวาที

- ร้องเพลงกล่อมพญา -

เมื่อนั้น

องค์พระสุวรรณหงส์ทรงศรี

ปลื้มอารมณ์สมถวิลยินดี

พลางมีพระราชวาจา

น้องนี้มีจิตคิดคำนึง

ถวิลถึงพระชนกปกเกล้า

ใคร่เยี่ยมเยียนท่านบ้างด้วยห่างมา

ขอฝากพาราให้พี่ครอง

- เจรจา -

สุวรรณหงส์ - พี่กุ่มภณท์จะ เวลานั้นน้องให้รู้สึกคิดถึงพระบิดามารดาเหลือเกิน อยากจะไปเฝ้าท่านสักครั้ง น้องเกศสุริยงก็จะไปด้วย ระหว่างที่น้องไม่อยู่ ขอฝากให้พี่ช่วยดูแลบ้านเมืองแทนด้วย น้องไปไม่ช้าก็จะกลับ

กุ่มภณท์ - พระองค์อย่าได้ทรงกังวลพระทัยไปเลยพะยะค่ะ ข้าพพุทธเจ้าจะสนองพระราชประสงค์ทุกประการ พระองค์จะเสด็จเมื่อได้พะยะค่ะ

สุวรรณหงส์ - น้องคิดว่าจะไปในวันนี้ ข้าไปก็จะเพิ่มความกังวลใจยิ่งขึ้น

กุ่มภณท์ - ถ้ามีพระประสงค์ดังนั้น ข้าพพุทธเจ้าก็จะได้รับออกไปจัดกระบวนทัพตามไปส่งเสด็จเสียแต่บัดนี้พะยะค่ะ

สุวรรณหงส์ - ไม่ต้อง ๆ ไม่จำเป็นต้องลำบากลำบาก ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ไพร่พลโดยใช้เหตุ เราจะไปกันแต่ลำพังสองคนกับน้องเกศสุริยง และม้าต้นเท่านั้น

กุ่มภณท์ - ถ้าเช่นนั้นที่สุดแต่พระราชอิทธิพล ขอแต่ว่าอย่าไปเกิดช่องพระราชหฤทัยกันอีกเหมือนครั้งก่อน เดี่ยวจะต้องเกิดทดลองบังอรให้ชมสวน ชมถ้ำแก้วให้กุ่มภณท์ต้องเดือนร้อนเสียเวลาไม่เป็นประโยชน์

สุวรรณหงส์ - พี่กุ่มภณท์นี่ยังจำเรื่องเก่า ๆ ของเราได้แม่นยำ เรื่องที่แล้ว ๆ มาฉันขอโทษหมดทุกอย่าง อายายกมาอ่ากันอีกเลยพี่

กุ่มภณท์ - ขอได้โปรดปรานีพระราชทานอภัย ปากของกุ่มภณท์มันอดไม่ค้อยได้ที่จะยั่วเย้าเรื่องเก่าก่อน

สุวรรณหงส์ - เสนา รีบไปเตรียมพญาอัศวกรให้พร้อมไว้ในบัดนี้

- เสนารับพระโองการคลานเข้าโรง -

- ร้องเพลงตุ๊กตา -

เราขอมอบอำนาจราชกิจ ให้เป็นสิทธิ์แก่กุมภภณท์ทั้งผอง
มีอำนาจว่าขานการปกครอง ปกป้องมัตตตั้งเวียงชัย

- เปิดไฟเวทีล่าง -

- ม้าต้นออกมาคอยอยู่ -

- ร้องเพลงแขกต่อຍหม้อ -

สิ่งเสร็จตรัสชวนนวลอนงค์ มาขึ้นทรงมิ่งม้าหาข้าไม

- สุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงลงเวทีล่าง -

เหาะระเห็จเตร็ดฟ้าคลาไคล ตรงไปไอยรัตน์ธานี

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- สุวรรณหงส์กับเกศสุริยงทรงม้า เข้าประตูด้านซ้าย -

องค์ที่ 2 เสียม้า

ตอน 1 แรมไพร

ฉาก ศาลาในป่า

- ตอนหน้าเห็นศาลาตั้งอยู่ในป่าใหญ่ แลเห็นท้องฟ้าในเบื้องหลัง -

- สมมติเป็นเวลาเย็น -

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง -

- พญาม้ากำลังพาสุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงเหาะมา -

- เปิดม่าน -

- ร้องเพลงเชิดฉิ่ง -

มโนมัยพางค์พระทรงเดช กับเกศสุริยงโฉมศรี

เหาะข้ามเขาเขินเนินศรี

ข้ามนทีมิ่งไม้ไพรวัน

เรื่อยเรื่อยร่อนมาในอากาศ

พระทรงราชย์ชี้ชมพนาสัณท์

ใกล้แสงสุริยาสายันท์

ทรงธรรมแลเห็นศาลา

- ร้องเพลงเบาหลุดชั้นเดียว -

จึงเอื้อนอรรตตรัสชวนนวลสมร เราพักผ่อนศาลานี้เถาะหนา

ต่ออรุณทัยจึงไคลคลา

ตรัสพลางชักม้าลงมาพลัน

- ปี่พาทย์ทำเพลงร้ว -

- ร้องร่ายนอก -

ครั้นถึงศาลาพนาเวศ

ภูธเรศตรัสชวนจอมขวัญ

(ทอดคี่)

ลงจากอัศดรจรรจรัล

- สุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงลงจากหลังม้า -

- เจรจา -

สุวรรณหงส์ - พี่ม้าจ๋า ฉันกับน้องเกศสุริยงเหนื่อยเต็มที่ จะขอเข้าพักผ่อนในศาลานี้สักหน่อย พี่
ม้าช่วยเฝ้าระวังระไวโพยภัยให้ฉันด้วยนะ

ม้า - อ้อ ได้ฝ่าพระบาทกับหม่อมแม่เกศสุริยงที่ข้าพุดเจ้ามา เหนื่อยมากหรือพะยะคะ
ส่วนข้าพุดเจ้าเป็นผู้ให้พี่ คงไม่ค่อยเหนื่อยอะไรนัก ยังงั้นหรือพะยะคะ

สุวรรณหงส์ - โธ่ พี่ม้าก็ พี่ม้ากับฉันนะมันผิดกัน

ม้า - ถูกพะยะคะ พระองค์เป็นมนุษย์ ส่วนข้าพุดเจ้าเป็นม้า

สุวรรณหงส์ - ไม่ใช่อย่างนั้น ฉันกับเกศสุริยงนะ เป็นคนอ่อนแอ ส่วนพี่ม้าเป็นผู้ที่มีกำลังวังชา มี
ฤทธาานุภาพมากมายใคร ๆ ก็สู้พี่ม้าไม่ได้ ฉันจึงขอร้องให้ช่วยระวังภัยให้แก่ฉัน
และน้องเกศสุริยงผู้อ่อนแอด้วย

ม้า - (ร้องอย่างรำเริง) ยอเข้าให้แล้ว เอา ตกลง เสิญเสด็จเข้าพักผ่อนเถอะพะยะคะ ข้า
พุดเจ้าจะคอยเฝ้าอยู่ดูแลถวาย

- ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ) -

ลงจากอัครจรจรวัล พากันเข้าสู่ศาลาลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงต้นเข้ามา -

- สุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงเดินขึ้นศาลาแล้วเลยเข้าโรง -

- เจรจา -

ม้า - เกิดเป็นม้ามี่ฤทธิ์อย่างเรานี้ เต็มที เวลาท่านจะไปไหนมาก็ต้องให้ท่านขี่ เวลาท่าน
จะนอนก็ต้องทำหน้าที่อยู่เฝ้า พอถึงเวลาท่านเสวยข้าว เรากินหญ้าเอาอยากเกิด
มาเป็นม้าก็ต้องก้มหน้าทนไป ถึงจะเหนื่อยยากอย่างไรพอได้ฟังคำขอเข้าก็หาย
ไปจับพลัน นิสัยของเรามันก็เป็นอย่างนั้นเสียด้วย

- ม้าเที๊วหาที่นอนข้างศาลา วิรุณเมฆออกเวทีล่าง -

- ร้องเพลงมอญรำดาบ -

บัดนั้น

วิรุณเมฆออสุราอยู่ป่าใหญ่

ได้พระองค์ทำวสหัสสนัยน์

จอมไตรตรึงส์สวรรคทเวา

นิมิตศาลาไว้เฝ้าปาดอน

ใครมานอนจับกินเป็นภักษา

วันนั้นครบกำหนดออสุรา

มาเยือนศาลาพนาลัย

- วิรุณเมฆเดินตามจิ้งหะเพลงขึ้นเวทีบน -

- ร้องร่ายนอก -

ครั้นถึงแนวไพรใกล้ศาลา	เห็นมนุษย์สองราหัลบไหล
ให้คิดอิมเอบกำเรบใจ	เดินตรงเข้าไปทันที
บัดนั้น	พญาม้าต้นเรื่องศรี
เงยหน้ามาเห็นอสุรี	พาซีแผ่นขวางทางไว้
จึงร้องว่าฮ้ำเฮี้ยเหยยักษา	เอ็งนี่เซอชามาแต่ไหน
อย่าอะอะครั้นเครงจงเกรงใจ	จ้าวนายภูไสรี่ท่านนิทรา

- ร้องเพลงเขมรสุดใจขึ้นเดียว -

บัดนั้น	วิรุญเมษยักษา
ได้ฟังถ้อยคำมิ่งม้า	อสุรกริ้วโกรธดั่งไฟฟอน
ชี้หน้าตวาดก้องร้องไป	เหมไ้ม้าปามาอดสอน
นายมิ่งมิใช่เป็นมิตร	จะได้อ่อนย่ำแยงเกรงใจ
ศาลาหลังนี้ที่ของกู	ร้อลงเล่นดูก็ยั้งได้
จะอะอะครั้นเครงต้องเกรงใคร	เป็นสัตว์ไพรเผยอหน้ามว่ากัน
อย่าอยู่เลยทั้งจ้าวและทั้งข้า	แล้วยักษาแผ่นเอนเอนใจถลัน
พาซีโขกดีดพัลวัน	ต่างเข้าโรมรันราวี

- วิรุญเมษกับม้ารบกัน -

- ปี่เดี่ยวเพลงเขินอก -

- ปิดไฟเวทีบน เปิดไฟเวทีล่าง -

- รอบติดพันกันลงมาเวทีล่าง แล้ววิรุญเมษล้ม ม้าเข้าโขกเตะถีบ -

- ปิดม่าน -

- ร้องร่ายนอก -

บัดนั้น	วิรุญเมษอกสันขวัญหนี
สำรวมใจร้ายเวทฤทธิ	เกิดกำลังมากมีมาพลัน
แล้วจึงแผ่นเอนเอนใจเข้าใส่	หมายใจเช่นฆ่าให้อาอัญ
คว่าได้ผมหน้าม้านั้น	โดดถลันขึ้นหลังมโนมัย
กระที่บโกลนลงไม้ไม่มีนับ	ขวัญหวัดหวัดทั่วทั้งหลังไหล
อศดรนี้กอบายได้ทันใด	เหาะไปมัดตั้งพารา

- ปี่พาทย์ทำเพลงเขิด -

- ม้าพาวิรุญเมษเข้าโรงทางประตูซ้าย -

ตอน 2 ซึงม้า

ฉาก เมืองมัตตัง

- ชั้นบนเป็นท้องฟ้า ชั้นล่างเห็นหน้ามุขเด็จในพระราชวัง -
- กุมภภัณฑ์นั่งเคียงอยู่ตรงหน้ามุขเด็จ พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ -
- ปี่พาทย์ทำเพลงสมิงทองมอญ -
- เปิดม่าน -
- ร้องเพลงสมิงทองมอญ -

มาจะกล่าววาทไป	ถึงกุมภภัณฑ์ฤทธิไกรใจกล้า
พรังพร้อมพลไพร่พฤตมา	ออกหน้ามุขเด็จพรายพรพรรณ
หวนคะเนถึงพระสุวรรณหงส์	กับเกศสุริยจวมขวัญ
ตั้งแต่เสด็จไปก็หลายวัน	จะพากันถึงบุรีหรืออย่างไร
หรือมีเหตุเภทภัยในกลางทาง	เคื่องระคางเบื่องบาทเป็นไฉน
ยิ่งคิดยิ่งกั้มรัญภัย	เป็นห่วงทรงชัยกับกัญญา

- ม้าพาวิรุญเมษออกด้านหลังแล้วม้าร้อง -

- ร้องเพลงร่ายนอก -

แว่วไสตยินเสียงพาชี	เรียกอยู่อิงมีบนเวหา
ตกใจแลไปในนภา	ตามเสียงพญาอัศดร
จึงเห็นวิรุญเมษยักษา	ขี่ม้าขององค์อติศร
เหาะผ่านนิเวศน์เขตนคร	อวดอิทธิฤทธิ์รอนไม่เกรงกัน
ขุนมารกระที่บาทवादก้อง	คว่ากระบองแกว่งกวัดผัดผั้น
แผ่นโผนโจนจากแท่นสุวรรณ	กุมภภัณฑ์เหาะระเห็จตามไป

- ปี่พาทย์ทำเพลงคูกพาทย์ ลา 1 -

- ร้องร่ายนอก -

กุมภภัณฑ์ -	สะกดกันกั้นกลางนภา	ยักษาขบพันถลันไล่
	ชี้หน้าตวาดก้องร้องไป	เหตุไรมิ่งขโมยม้ามา
	อันพญาม้าแก้วตัวนี้	ของเจ้านายกูชื่อนี้หว่า
	แม้รักตัวกลัวม้วยมรณา	จงเร่งส่งม้ามาพลัน
วิรุญเมษ -	อันพาชีตัวนี้กูจับได้	ที่จะส่งคืนให้อย่าหมายมั่น
	ว่าแล้วผาดโผนโจนประจัญ	ผัดผั้นรุกไล่กลางนภา

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- กุมภภัณฑ์รบกับวิรุญเมษ -

- ร้องเพลงบรเทศชั้นเดียว -

กุมภภณท์เงือดเงื่อกระบองแก้ว	แกว่งไกวไวแหวแกล้วกล้ำ
ดีต้องวิรุญเมฆอสุรา	ยักขาจับรองป้องกัน
ต่างตนต่างเงื่อกระบองเหวี่ยง	ต่างหลบต่างเลียงดั่งจักรผัน
กุมภภณท์ล่อเลี้ยงพัลวัน	วิรุญเมฆกุมภภณท์จันงไป
กุมภภณท์ดีต้องยักขา	วิรุญเมฆอสุราไม่ทนได้
ตกลงจากหลังมโนมัย	บรรลัยแทบพื้นพสุธา

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัว -

- ม้าสะบัดขนสะบัดขาแสดงอาการดีใจวิ่งลงมาเวทีล่าง กุมภภณท์ตามลงมา -

- ปิดม่าน -

- ร้องเพลงแขกไท่รชั้นเดียว -

เมื่อนั้น	กุมภภณท์สำรวจสรรพสุรา
เห็นวิรุญเมฆมรณา	อสุราชื่นชมสมใจ
จึงกล่าวความถามพญาพาลี	ไยเสียที่ให้มันจับมาได้
สุวรรณหงส์กับองค์อรไท่	อยู่ไหนจงแจ้งกิจจา

- ร้องร่ายนอก -

บัดนั้น	พาลีค่อยมีใจกล้า
เล่าความแต่ครั้งหลังมา	ให้กุมภภณท์อสุราแจ้งใจ

- พุด -

แต่แรกข้าพาไปในเวหา	สุริยาเลื่อนลับเหลี่ยมไศล
นวลอนงค์กับองค์ภูวไนย	พักผ่อนหลับไหลในศาลา
วิรุญเมฆมันมาจากป่าใหญ่	ชิงชัยรบรบกับตัวข้า
ข้าเสียที่มันชิงชิงเหาะมา	จนพบอสุราช่วยชิงชัย

- ร้องเพลงพญาสี่เส้า -

กุมภภณท์	ได้ฟังม้าต้นแกลงไซ
ครั้งว่าจะตามภูวไนย	ก็ใกล้เย็นย่ำสนธยา
พรุ่งนี้เราจึงค่อยจร	ตามองค์อดีตนาถา
ว่าแล้วจึงชวนมิ่งม้า	กลับเข้าพารา มิทันนาน

- ปี่พาทย์ทำเพลงกล่อมพญาชั้นเดียว -

- กุมภภณท์พาม้าเข้าโรงทางประตูซ้าย -

องก์ที่ 3 พลัดพราว

ฉาก ฝั่งแม่น้ำสินธุมาศ

- ด้านหลังเวทีเป็นฝั่งน้ำ ด้านหน้าออกมาเป็นลำน้ำ -

- การแสดงในระยะหลังทำให้มองเห็นภาพใต้พื้นน้ำ -

- สมมติเป็นเวลาเย็น -

- ปีพาทย์ทำเพลงกราวในแล้วเซ็ด -

- นางผีเสื้อน้ำออกเวทีล่างรำพอสมควรแล้วเข้าประตูด้านซ้าย -

- เปิดม่าน -

- นางผีเสื้อน้ำขึ้นนั่งเล่นอยู่ริมฝั่ง -

- ร้องเพลงหนีเสื้อ -

มาจะกล่าวบทไป

ถึงนางผีเสื้อน้ำกำแหงหาญ

อยู่ถ้าได้วณชลธาร

ขึ้นสำราญอยู่ยังฝั่งนี้

- ปีพาทย์รับ -

- สุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยง เดินผ่านไปทางหลังเวที -

- นางผีเสื้อน้ำมองเห็นก็เข้าแอบดูอยู่หลังซุ้มไม้ -

- ร้องรำยนอก -

มองเขม้นแลเห็นสองมนุษย์

งามดุจเทวาลีศราศรี

เฝ้าชะเง้อแลมองต้องฤดี

ยักษิณิคิดใคร่ใฝ่ครอง

- ร้องเพลงญวนขึ้นเขา -

รูปทรงองค์เวยออันแอ่น

ยังหนุ่มแน่นนำชมประสมสอง

ผิวเนื้อเรือเหลือองเรืองรอง

ดวงพักตร์ผุดผ่องยอโย

- เจรจา -

ผีเสื้อน้ำ - อู๊ย คนผู้ชาย รูปร่างสวยยังกะเทวดา คงจะเป็นกษัตริย์ขัตติยาของแคว้นใด แม่เจ้าวู้ย รูปร่างหล่อเหลาเพราะพริ้ง กระจ้อยร่อย กะจิริด อย่างนี้ละมันน่า เอ๊ะ นั่นนางผู้หญิงคนนั้นคงเป็นเมียชินะ เดินคลอเคลียกันมากกลางป่า อี นางมารยา

เกศสุริยง - ทูลกระหม่อมเพคะ เราเห็นจะไม่มีหวังพบพี่ม้าเป็นแน่แล้ว เราควรจะกลับไปมัตตั้ง หรือจะเดินทางต่อไปดีเพคะ

สุวรรณหงส์ - เรื่องกลับไปมัตตั้งนะ เป็นอันไม่ต้องคิด เพราะเรามาไกลจากมัตตั้งมากแล้ว ถึงแม้จะไม่พบพี่ม้า เราก็จำต้องเดินต่อไป จนกว่าจะถึงไอยร์ตัน ดีกว่าจะเดินทางกลับ

- หญิงชรา - (ค้อนเกศสุริยง) อู๋ย หมั่นไส้เนี้ยจะ เรือพายของข้าล้ากระจ้อยร่อย กำลังของข้า หรือก็มีน้อย คงจะพาไปไม่ถึงฝั่ง
- สุวรรณหงส์ - ไม่เป็นไรหรอกจะยาย ฉันจะพายเอง ฉันจะพายหัว ให้แม่เกศสุริยงคัดท้าย ยายนั่งกลาง อยู่เฉย ๆ ใจละคะ (โอบเกศสุริยง) ดีไหมน้อง
- เกศสุริยง - ดีเพคะ
- หญิงชรา - (ป้อง) อู๋ย อู๋ย แหม ดูซิหมั่นไส้ รักใคร่เอาใจจนออกนอกหน้า ประเดี๋ยวเถอะ นางเจ้ามารยาจะต้องโศกกาอยู่ได้น้ำ (พูด) เอา ถ้าอย่างนั้นก็อย่ามัวชักช้าเลย รีบลงเรือเถอะจ๊ะ ฉันจะรีบไปขายของ

- ร้องร่ายนอก -

บัดนั้น	ผีเสื้อน้ำสมจิตที่คิดหมาย
ไม่รีรอรีบจับขยับพาย	หัวพายท้ายจอดทอดนาวา
ลงเรือเร็วเกิดพอรูปร่าง	ข้าจะเข้าไปส่งจนถึงท่า
ชักช้าอยู่ไยไม่ลงมา	ตะวันใกล้ลับฟ้าอยู่รำไร
เมื่อนั้น	องค์พระสุวรรณหงส์ไม่สงสัย
จูงเกศสุริยงทราวมวย	พากันลงในนาวาพลัน
พระให้เกศสุริยงเจ้าลงท้าย	หม่อมยายนั่งกลางขวางคั่น
หัวเรือเป็นที่ของทรงธรรม์	วางพระขรรค์จับพายพายนาวา

- ปี่พาทย์ทำเพลงคุกพากย์ ลา 2 -

- มีเสียงกัมปนาท ฟ้าแลบแปลบปลาบ -

- หญิงชราหันมาจุดนางเกศสุริยงตกลงไปในน้ำด้วยกัน -

- ดับไฟข้างบน เปิดไฟให้เห็นใต้พื้นน้ำ -

- ร้องร่ายนอก -

ผีเสื้อน้ำจำแลงแปลงองค์	เป็นเกศสุริยงโฉมศรี
โผล่ขึ้นมาจากริ	เรียกพระสามีอิงฉล

- หญิงชราคลายร่างเป็นเกศสุริยงเกาะแคมเรือ เรียกให้พระสุวรรณหงส์ช่วย -

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัวแล้วทำเพลงประพาสเกศตรา -

- ปิดไฟใต้น้ำ เปิดไฟเวทีบน -

- พระสุวรรณหงส์ช่วยจุดขึ้นนั่งบนเรือ นางแปลงบอกว่าหญิงชราจมน้ำหายไป -

- ช่วยกันพายเรือหายเข้าไป -

- ดับไฟบน เปิดไฟให้เห็นใต้พื้นน้ำ -

- นางเกศสุริยงนอนอยู่ -
 - นางขาลีกรรณและหมู่เงือกออก -
 - นางขาลีกรรณให้พวกเงือกช่วยกันอุ้มเกศสุริยงพาไปถ้ำ -
 - ปิดม่าน -
- องค์ที่ 4 เข้าเฝ้า

ฉาก ภายในพระราชมณเฑียร เมืองไอยรัตน์

- ท้าวสุทนต์นุราชกับพระนางตรีสุวรรณประทับอยู่บนพระแท่น -
- มีเครื่องราชูปโภคตั้งอยู่ตามที่ -
- มีพวกนางกำนัลและอำมาตย์เสนาหมอบเฝ้าตามตำแหน่ง -
- สมนตเป็นเวลาบ่าย -
- ปี่พาทย์ทำเพลงสิงห์โต -
- เปิดม่าน -
- ร้องเพลงสิงห์โต -

เมื่อนั้น

สุทนต์นุราชภูมินทรปิ่นพหล
ประทับเหนือแท่นทองฝ่องลำพูน
ทวนคำหนึ่งถึงองค์ไอรสราช
แต่ติดตามพราหมณ์ไปก็หลายวัน
- เจรจา -
กับมิ่งนฤมลตรีสุวรรณ
ภูวนาถร้อนฤทัยไฝฝืน
ไม่ผายผันกลับคืนมาเวียงชัย

- สุทนต์นุราช - (สะกิด) แม่ตรีสุวรรณ
- ตรีสุวรรณ - วุ้ย พระช่วย เอ๊ะ อะไรนะเพคะ พอหนังไก่เป็นไม่ได้จะสะกิดสะเกาไม่หยุดไม่หย่อน
- สุทนต์นุราช - เปลา่หรรอก พี่กำลังกลัดกลุ้มรุ่มร้อนอ่อนอกใจ นึกอะไรมันให้ขัดสน จึงอยากจะขอพึ่งสติปัญญาเจ้าบ้าง
- ตรีสุวรรณ - อ้อ เรื่องพ่อสุวรรณหงส์ลูกเรานะหรือเพคะ
- สุทนต์นุราช - เออ กระนั้นซิน้อง พี่นะทุกข์ทรมานหมองจมนอนไม่หลับ เมื่อไรเขาจึงจะกลับก็ไม่รู้ จะล้มหายตายหรืออยู่เป็นไหน ตั้งแต่ติดตามเจ้าพราหมณ์ไปก็เจ็บหายยังไม่แจ้ง
- ตรีสุวรรณ - นั่นสิเพคะ หม่อมฉันก็คลายแคลงนี้กว่าเป็นแม่เกศสุริยงอย่างที่เคยสงสัย อยู่ดี ๆ ก็มาหนีไปดูเป็นพิรุณ
- สุทนต์นุราช - แต่ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ พ่อสุวรรณหงส์ก็คงจะตรงไปเมืองมัตตัง

ตรีสุวรรณ - เพคะ ไม่ซำก็คงจะกลับมา เรื่องจะสูญลับดับซี้วคงไม่เป็นไปได้ เพราะเคยตาย
แล้วยังกลับฟื้นคืนมาใหม่ จริงไหมเพคะ

สุทนต์นุราช - อี แต่ถึงอย่างไร ๆ ก็ไม่วายคิด จนกว่าจะได้พบหน้ากันนั้นแหละจึงจะหมดกังวลใจ

- นางกำนัลคลานเข้ามาเฝ้า -

- ร้องร่ายนอก -

เหลือบเห็นนางกำนัลคลานมาเฝ้า พระผ่านเฝ้าคิดพะวงสงสัย
จึงดำรัสตรัสถามความไป มีอะไรจงแถลงแจ้งมา
บัดนั้น นางกำนัลทูลสนองพระบรรหาร
บัดนี้พระโอรสชัชชาญ กับนางคราญเสด็จกลับถึงพารา

- เจรจา -

ตรีสุวรรณ - เห็นไหมเพคะ หม่อมฉันว่าแล้วแคล้วไปเมื่อไร ถึงยังงี้ก็ต้องกลับ

สุทนต์นุราช - ใครหือ ใครมาที่ไหน

ตรีสุวรรณ - อ้าว ก็พ่อสุวรรณหงส์ยังงี้ละเพคะ

สุทนต์นุราช - หา นี่พ่อสุวรรณหงส์กลับมาแล้วยังงั้นรี

ตรีสุวรรณ - เพคะ มาแล้ว สั่งนางกำนัลมาจะขอเฝ้า

สุทนต์นุราช - ยังงั้นเรอะ โอ ลูกรักเรามาแล้ว มากี่คน มากับใครหือ

นางกำนัล - มากับหม่อมแม่เกศสุริยงเพคะ

- ร้องร่ายนอก -

ได้ฟัง พระจอมวังสำรวจสรรวรา
ดีพระทัยได้พบพระลูกยา ลูกมาตรัสสั่งนางกำนัลฯ
(ทอดเล่นตะโดน) ออกไปเชิญสองศรีมานี้เหวย อย่าซำเลยรอไม่ไหวใจคอสิ้น
กำนัลในกราบกำมบังคมคัล ผายผันออกไปไม่ซำที

- นางกำนัลออกไป -

- ปี่พาทย์ทำเพลงนกกจาก -

- สุวรรณหงส์กับเกศสุริยงแปลงออก -

- ร้องเพลงนกกจาก -

ครั้นถึงไอยรัตนราชฐาน ตรัสชวนเยาวมาลย์มเหสี
เข้าเฝ้าพระชนกชนนี บังคมคัลอัญชี่สองท้าวไท

- ร้องร่ายนอก -

เมื่อนั้น สองกษัตริย์ยินดีจะมีไหน

แต่ปลาบปลื้มลืมหายน้ำลายยืด จนหน้ามืดนั่งนิ่งลงพิงเสา
 สุวรรณหงส์ค่อยประคองน้องนางเยาว์ ถามว่าเจ้าเป็นไรใจไม่ดี
 พระเชษฐชนวนวลน้องมาด้วยกัน อภิวัตน์สององค์พระทรงศรี
 โฉมนางมารคลานมาตามสามี พอใกล้ที่ท้าวเธอชะเง้อมอง

- เຈຣຈາ -

สุวรรณหงส์ - (กระซิบ) น้องเกศสุริยง นี่แหละองค์พระบิดาพระมารดา ถวายวันทาเสียชิต
 ทราวม้วย อ้า นี่ยังงั้นละพระบิดาพระมารดา เกศสุริยงน้อง
 นางแปลง - (ไหว้แล้วบึ้ง) แหม รูปร่างอล่องฉ่องน่ากินจริงจิง
 ตรีสุวรรณ - (ผวากอดพระสามี) ว้าย ตาเถรตกตลิ่งนี้ฉันได้ยินจริง ๆ หรือหูเหืองมันผาดไป
 สู้ทนต์นุราช - อะไรหรือท่านยาย เกิดอะไรขึ้นล่ะนี่ เอออยู่ดี ๆ พอลูกมาไหว้ไพล้มากอด เอ๊ะนี่ถ้า
 จะยังงั้น ๆ
 ตรีสุวรรณ - ดูรับสั่งเข้าซิทรงชัย อะไรก็ไม่รู้
 สู้ทนต์นุราช - ก็มันเรื่องอะไร อยู่ ๆ ไผเข้ามาอกอดกัน
 ตรีสุวรรณ - (บึ้งปาก) ก็แม่เกศสุริยงจอมขวัญนั่นแกบอกว่ารูปร่างน่ากิน นี่พระองค์ไม่ได้ยิน
 หรือไฉน เขาคงเห็นเราเป็นขนมไปแล้วซิ
 สู้ทนต์นุราช - เหลวไหลไม่ได้เรื่องละท่านยาย ทำทางจะไม่ค่อยสบายเสียละกรรมัง
 ตรีสุวรรณ - ก็เวลาเขาพูดนะไม่ฟัง นั่งมองแต่นางเล็ก ๆ อยู่นะซี ระวังนะระวังให้ดีจะเกิดเรื่อง
 สู้ทนต์นุราช - เอกอีกแล้วแม่ศรีเมืองหาเรื่องไม่หยุดหย่อน อยู่ดี ๆ จะให้พี่ต้องเดือดร้อนเสียร่ำไป
 เอออย่างไรพ่อสุวรรณหงส์ แม่เกศสุริยงนะ เขาเสวยอะไรเป็นอาหาร ได้ยินว่าเป็น
 ธิดาพระยามาร แต่ที่แท้เป็นเพียงลูกมนุษย์ที่เขาขอมาเลี้ยงไม่ใช่
 สุวรรณหงส์ - พะยะคะ น้องเกศสุริยงก็เป็นมนุษย์เหมือนอย่างเรา ๆ นี่เอง ทำไมรีพะยะคะ ทรง
 หวาดเกรงเรื่องใด
 สู้ทนต์นุราช - เปลา ๆ ไม่มีอะไรหรอกลูกรักของพ่อ แม่เจ้าเขาสงสัยใจก็เลยผ่อไม่เข้าเรื่อง พอจู้
 หูเหืองก็เลยผาดหวาดระแวงไป

- ร้องเพลงอัปสรสำอาน -

เมื่อนั้น ตรีสุวรรณนี้กณนหม่นหมอง
 พิศดูสุณิสสาพาให้ตรอง ผิดทำนองนางกษัตริย์ขัตติยา
 เมื่อเป็นพราหมณ์งามจริตสนิทสนม ดูข้าคมสมศรีมีสง่า
 มาครั้งนี้ท่วงทีกิริยา เหมือนชาวป่าชาวไพรแปลกใจจริง

- ร้องร่ายนอก -

ลงจากแท่นแล่นมาคว้ามือลูก พ่อบุญปลูกออกมาอย่าอ้อยอิ่ง
 แม่สงสัยใจพริ้นห้วนประวิง ไม่อาจนิ่งอยู่ได้ให้ระวาง
 ได้มาเห็นเมียเจ้าเข้าครานี้ ดูท่วงทีวาจানাแสง
 วิปริตผิดอย่างชวนกลางแคลง ช่างแปลกแปลงเปลี่ยนไปไม่เหมือนพราหมณ์
 นั้นจริตกิริยาเขาน่ารัก จะเยื้องยักมีสง่าน่าเกรงขาม
 นี้ฮักฮักลึกล้ำแสนตำทราวม แม้มีความแคลงจิตคิดตงกา

- เจริจา -

ตรีสุวรรณ - พ่อสุวรรณหงส์ลูกรัก แม่แปลกใจนักที่มันยังไ้กันเมียเจ้าจึงได้เป็นไปเช่นนี้
 สุวรรณหงส์ - ลูกคิดว่าจิตใจแม่เกศสุริยงคงจะไม่ค่อยดี เพราะต้องมาลำบากตรากตรำระหว่าง
 เดินทาง ได้พบแต่เสือสีห์หมีช้างในกลางป่า ต้องผจญภัยนานาแทบสิ้นชีวาตม์ ยิ่ง
 เมื่อตอนข้ามแม่น้ำสินธุมาศนั้น ยิ่งแล้วใหญ่
 ตรีสุวรรณ - เออ ๆ เจ้าข้ามมาได้อย่างไร เล่าให้แม่ฟังซิ
 สุวรรณหงส์ - พ่อลูกพากันเดินทางมาถึงฝั่ง ก็ยังข้ามไม่ได้ พ่อดีมีเรือพายพาชายชนมผ่าน ลูก
 จึงขอโดยสารให้ส่งข้ามฝาก พอมาถึงกลางคองคามีพายุพัดกระหน่ำ น้องสุริยงกับ
 ยายก็ตกน้ำลงไป ลูกคว้ามือน้องเกศสุริยงไว้ได้ ส่วนยายนั้นจมน้ำหายไป
 ตรีสุวรรณ - โอ น่าสงสารแทนนะ แต่ช่างเถอะ คนแก่ตายพันเหมือนแมลงวันตายตัว ลูกทำถูก
 แล้วที่พยายามช่วยเมียของเจ้าไว้ได้
 สุวรรณหงส์ - ตั้งแต่นั้น สุริยงน้องก็เสียขวัญ จิตใจไหวหวั่นไม่สมประดี จะพูดจาพาดูเลื่อน
 เลอะ ทั้งจริตกิริยาก็ขมเขอะไม่เหมือนเก่า ลูกคิดว่าบัดนี้ความเสียคงจะสร้างบาง
 เบา หายทุกขโศกโรครภัย

- ร้องร่ายนอก -

เมื่อนั้น ตรีสุวรรณนารีศรีสง่า
 ฟังพระสุวรรณหงส์จ่านรรจา นางตริกตราตรองความตามระบิล
 คิดคิดครั้นจะเชื่อก็เหลือรับ พอหันกลับเห็นสะใ้ใจจวิล
 สู้กลิ่นล้ากระแอมไอให้ได้ยิน โฉมยุพินกลับนั่งยังแท่นทอง
 แล้วว่ากับโอรสยศยง เจ้าเดินดงพงป่ามาทั้งสอง
 คงเหน้อยอ่อนร้อนเหลือเนื้อแทบพอง จงพาน้องไปพักตำหนักเนา

- ร้องเพลงสามเส้า -

เมื่อนั้น สุวรรณหงส์งามเลิศเฉิดเฉลา
 ชวนเกศสุริยงนางเยาว์ ก้มเกล้าลาลองค์พระทรงชัย

แล้วลีลาศยาดร่ายจากปรางค์รัตน์ พงศ์กษัตริย์ยินดีจะมีไหน
 ประคององค์นงรามทรมวย ครรไลไปยังปรางค์มณี

- สุวรรณหงส์กับเกศสุริยงยักษ์ลงมาเวทีล่าง -

- ปี่พาทย์ทำเพลงเสมอ -

- ปิดม่าน -

องค์ที่ 5 กุณภณฑลถวายม้า

ตอนที่ 1 ติดตาม

ฉาก ผังแม่น้ำสินธุมาศ (อีกแห่งหนึ่ง)

- จัดเป็นฉากครึ่งน้ำครึ่งบก มีแท่นหินและช่องอนาชายฝั่ง - สมมติเป็นเวลาตอนเช้า -

- นางเกศสุริยงกับนางเงือกซาลีกรรมนั่งอยู่บนแท่นหินชายฝั่ง -

- บรรดานางเงือกน้องซาลีกรรมและนางเงือกบริวารอยู่ด้วย -

- ปี่พาทย์ทำเพลงพระเจ้าลอยถาด -

- เปิดม่าน -

- ผุ้ นางเงือกออกจ้บระบำรำฟ้อน -

- นางซาลีกรรมชี้ชวนนางเกศสุริยงชมระบำ -

- ร้องเพลงพระเจ้าลอยถาด -

พวกเราเหล่าเงือกน้ำ

อยู่ประจำท้องนที

เนาในถ้ำมณี

อันโชติช่วงชัชวาล

เสพย์แต่สันติสุข

นิรทุกข์จากภัยพาล

อายุยาวยืนนาน

โดยบาราศความชรา

ทุกนางสอพักตร์

สิริลักษณะดังเลขา

สวยสดสาวโสภา

อยู่ตลอดนิรันดรกาล

เวลาคราอรุณ

แสงแดดอุ่นทั่วท้องธาร

บันเทิงเริงสำราญ

ล้ำวลรื่นชื่นฤทัย

ต่างผุดขึ้นผิวน้ำ

มาคลาคล่ำดำไลดไล

แหวกว่ายสายน้ำไหล

เล่นคว่าไขว่กันไปมา

लगนางขึ้นหาดทราย

สงสยายเกล้าเกศา

เพ่งมองส่องฉายา

ตะลึงโลมโฉมของตน

लगนางต่างรำรำย

กรกรีดกรายสายวังวน

อาบแสงสุริยน

สุดเกษมเปรมฤดี

- ปี่พาทย์ทำเพลงพระเจ้าลอยภาคชั้นเดียว -

- กุมภณท์กับม้าออก -

- ร้องร่ายนอก -

บัดนั้น

ม้าต้นกับกุมภณท์ยกชี

ติดตามสองกษัตริย์ลัดพงพี

มาถึงที่ชายฝั่งชลธาร

- ร้องเพลงทะเลบัว -

มองเขม้นเห็นเกศสุริยง

อยู่กลางวงเงือกน้ำสงรสนาน

เพ่งมองป้องหน้าทั้งม้ามาร

ไต่แล้วนงคราญสุริยง

ยิ่งแลเล็งเพ่งพินิจคิดหลากใจ

เอ๊ะไฉนไม่เห็นสุวรรณหงส์

ต่างตนจงนิจิตคิดพะวง

เข้าไปหาโฉมยงองค์เทวี

- ร้องเพลงต้นตะนาว -

เกศสุริยงแลมาเห็นกุมภณท์

กับพญาม้าต้นทั้งสองพี

หวนจิตคิดคะเนถึงสามี

มารศรีชบพักตร์โคกกา

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

กุมภณท์ -

เอ๊ะหม่อมแม่เกศสุริยง หม่อมแม่มากับพระสุวรรณหงส์พระภัสดา มอบให้ข้าอยู่

รักษาพระนิเวศน์ไหนว่าจะกลับนครเศไอยรัตน์ อันพระสุวรรณหงส์ทรงสวัสดิ์เธอ

อยู่ไหน ไยหม่อมแม่มาอยู่กับเงือกน้ำแต่ลำพัง โปรดเล่าไปให้ข้าฟังสิ้นกังขา

ม้า -

เมื่อหม่อมแม่พักที่ศาลากลางป่าใหญ่ ข้าก็เฝ้าระวังระไวอารักขา ยักขวิรุญเมฆ

มันจะเข้ามาฆ่าฟันก็ต่อสู้ป้องกันภัยอันตราย แต่เสียท่าถูกมันจับได้ขึ้นขี่หลัง ข้า

อุบายพาเหาะไปมัดตั้งพระพารา กุมภณท์เขาช่วยข้าจึงพ้นภัย แล้วชวนกันตาม

มาถึงศาลากลางป่าใหญ่ ไม่เห็นหม่อมแม่และพระสุวรรณหงส์ จึงบุกป่าฝ่าพง

เที่ยวตามหา แล้วนี้พระสุวรรณหงส์เสด็จไปไหนพระเจ้าข้า

- ร้องเพลงแขกลพบุรี -

เมื่อนั้น

นางเกศสุริยงเส่นหา

ฟังม้าต้นกับกุมภณท์เล่ามา

ก็ัญญาโคกเศร้างกลางเล่าไป

- ปี่พาทย์ทำเพลงแขกลพบุรีเบา ๆ -

- พุด -

เดิมที่ราชาพาน้องจร

จากมัดตั้งพระนครลูปาใหญ่

มาพักนอนศาลาพนาลัย

พี่ม้าหายไปไม่แจ้งการณ

เราทั้งสองบุกป่ามาลำพัง

จนลูฟุ้งคองคามหาศาล

สุดปัญญาข้ามพันชลธาร	มิรู้จะคิดอ่านประการใด
มีอัยักษ์แปลงกายเป็นยายเฒ่า	พวยเรือเข้าเทียบท่าชลาไหล
แล้วอาสาพาข้ามคองคาลัย	จึงโดยสารข้ามไปไม่ทันคิด
มันบันดาลเป็นละลอกกระชอกชาน	ทั้งห้องธารปวนปั่นให้ห่วนจิต
จุดน้องลงคองคาลัย	แล้วนิमितเป็นน้องขึ้นนาวา
ส่วนพระสุวรรณหงส์องค์ภุชย	มิได้แจ้งอุบายอัยักษ์
จึงหลงรับอัยักษ์จำแลงแสรมารยา	ขึ้นนาวาพาข้ามแม่น้ำไป

- ร้องเพลงแขกลพบุรี (ต่อ) -

นี่ดีแต่เงือกน้ำชาลิกรรณ	เขามาทันจึงช่วยน้องไว้ได้
ไฉ่ปานนี้สุวรรณหงส์ทรงชัย	จะเป็นตายอย่างไรไม่แจ้งการ

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

- ร้องร่ายนอก -

บัดนั้น	กุมภภณฑ์ฟังนุชสุดสงสาร
แสนเป็นห่วงสุวรรณหงส์ภูบาล	ขุนมารจึงบอกพระน้องรัก
(ทอด) จะผ่อนพักซักช้าถ้าไม่ได้	จงรีบไปช่วยองค์พระทรงศักดิ์

- เจรจา -

กุมภภณฑ์ - หม่อมแม่เกษสุริยง เวลานี้พระสุวรรณหงส์ทรงมีภัย หม่อมแม่ต้องรีบครวโลไปกับ
 ข้า อ้อ แม่นางเงือกน้ำผู้การุญ ข้าขอบพระคุณอย่างเหลือหลายที่ช่วยหม่อมแม่
 เกศสุริยงจ้าวนายของข้า สุดท้ายจะสรรคร์หาสิ่งแทนคุณได้ ขณะนี้พระสุวรรณหงส์
 กำลังมีภัยเป็นที่ยิ่งแท้ ข้าต้องขอรับหม่อมแม่พาไปด้วย จะได้ตามไปช่วยองค์
 ภัสดา โปรดกรุณาด้วยเถิดนะจ๊ะ (เงือกชาลิกรรณทำที่อนุญาต)

- ร้องร่ายนอก (ต่อ) -

จะผ่อนพักซักช้าถ้าไม่ได้	จงรีบไปช่วยองค์พระทรงศักดิ์
แล้วหันมาปราศรัยทายทัก	กับนางลักษณ์เทวีชาลิกรรณ
เราขอรับทราวมวยจากไปก่อน	บังอรอย่าวิโยคโคกศัลย์
แล้วเตือนเกษสุริยงลาวิณย์	จรจรัดไปตามภัสดา

- ร้องเพลงกระบอกเงิน -

ได้ฟัง	ชาลิกรรณน้ำตาหลังลงนงหน้า
ทั้งบรรดาเงือกน้อยนานา	ต่างโศกาครวญคร่ำรำไพโร

- ปี่พาทย์ทำเพลงโอด แล้วเพลงกบเดินเบา ๆ -

- พุด -

ไอ้เกศสุริยงยอดชีวิต
แต่จำเป็นจำสลับตัดท้อ
ทุกคืนวันร่วมเล่นเห็นหน้าเจ้า
เคยสะระเกศทรงกายชายสาคร
พี่ไม่มีสิ่งไรจะให้น้อง
ขอให้น้องได้พบภัสดา

พี่แสนรักปักจิตพิศมัย
ต้องจำให้จอมขวัญครวไรจร
ทุกเย็นเข้าเคยร่วมสโมสร
เจ้าจากไปใจอวรณ์รื้อนอรุรา
ขอมอบแต่ขันทองไปต่างหน้า
แล้วกลับมาหาบ้างนะบังอร

- ร้องเพลงกบเต็น -

เมื่อนั้น

เฝ้าครวญคร่ำโศกาอวรณ์

สุริยงรำให้ฤทัยถอน
จะจากจรเพียงชีวันจะบรรลัย

- พุด -

พี่เงือกน้ำ

จำจากพี่จากเพื่อนผู้ร่วมใจ
พระคุณพี่เหลือจะสรรคัพรรณา
อันความจริงในใจไม่ยอมจร
อยู่จงดี้เกิดพี่น้องขอลา
ถึงลมหายกายจากขอฝากใจ

น้องนี้มีกรรมทำไฉน
จากแท่นผาชลาลัยชายสาคร
ทดแทนด้วยชีวาไม่ถ้ายถอน
แต่สุดผอนจำพราวจากไกล
จากบรรดาเงือกน้ำน้อยใหญ่
อยู่กับพี่จนบรรลัยวายชีวา

- ร้องร่ายนอก -

บัดนั้น

แสนสงสารจอมขวัญก็ญญา
จึงปลอบเกศสุริยงนงลักษณ์
อย่าโศกเศร้าเฝ้าอาลัยให้เนิ่นนาน

จึงทำวณูมภณท์ยักษ์ชา
เห็นเวลาจะเนิ่นเกินกาล
จงหักใจจรจากสถาน
สุวรรณหงส์ภูบาลจะมีภัย

เมื่อนั้น

ยิ่งห้วงสุวรรณหงส์ทรงชัย
ลาบรรดาเงือกน้ำน้อยใหญ่
มาทรงอัศดรจรจรัล

เกศสุริยงฟังแจ้งแถลงไข
ทราวม้วยอำลาชาติภรรณ
แล้วหักจิตขมใจผายผัน
เหาะหันเหินไปในทันที

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- ปิดม่าน -

ตอน 2 ถวายม้า

ฉาก พระตำหนักสวนในเมืองไอยรัตน์

- สมมติเป็นเวลาบ่าย -
- พระสุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงแปลงนั่งอยู่บนพระแท่นใกล้ตำหนักสวน -
- ปี่พาทย์ทำเพลงสี่บท -
- เปิดม่าน -
- ร้องเพลงสี่บท -

เมื่อนั้น
 ลุ่มหลงสุริยงยักษ์ณี
 เข้าคำพร่ำพลอดพิศวาส
 พระลืมนองคี่ลิมงานการเวียงชัย

องค์พระสุวรรณหงส์เรื่องศรี
 มิได้มีระแวงแคลงหทัย
 มิได้ขาดชมชิตพิศมัย
 หลงไหลฤทธิ์เสน่ห์เล่ห์นางมาร

- ปี่พาทย์รับ -
- พากันเดินชมสวน -
- ร้องเพลงชมดงนอก -

เกศสุริยงยักษ์ - ยักษ์ณีที่ชวนชมสวนศรี สารภีพวงพยอมกลืนหอมหวาน
 สุวรรณหงส์ - อันมาลีที่ในอุทยาน ไม่หอมเท่าเยาวมาลย์คูชีวี
 เกศสุริยงยักษ์ - นันกุหลาบแลอร่ามงามสะพรั่ง
 สุวรรณหงส์ - ไม่งามปลั่งเปรียบปรางสะอางศรี
 เกศสุริยงยักษ์ - เกิดกระถินกลิ่นระรื่นชื่นฤดี ไม่ชื่นจ้ำจี้ที่กอดนงพาล

- ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่งเบา ๆ -

- ชีชวนกันชมสวน หยอกเย้ากันด้วยเสนาหา -

- เจรจา -

สุวรรณหงส์ - จริง ๆ นะน้องเกศสุริยง ถึงดอกไม้จะงามหรือหอมหวานอย่างไร ก็ไม่ชื่นใจเหมือน
 น้องยอดที่รักของพี่

เกศสุริยงยักษ์ - หม่อมฉันก็เหมือนกันเพคะ ยามใดที่อยู่ใกล้พระองค์ หม่อมฉันก็รู้สึกเป็นสุขดังกับ
 ได้อยู่ในแดนสวรรค์

สุวรรณหงส์ - เราช่างมีใจตรงกันเหลือเกิน ในชาตินี้พี่จะห่างน้องไม่ได้จริง ๆ

เกศสุริยงยักษ์ - เป็นบุญของหม่อมฉันอย่างยิ่ง ที่ได้มาพึ่งบารมีของพระองค์ ทูลกระหม่อมแก้ว ขอ
 ออย่าได้ทรงทิ้งขว้างร้างรักหม่อมฉันเสียนะเพคะ ถ้าทูลกระหม่อมแก้วทิ้งเมียเสีย
 เมื่อไร เมียจะต้องขาดใจตายเป็นแน่เทียวเพคะ

สุวรรณหงส์ - โธ่ที่จะทิ้งน้องอย่างไรได้ น้องคือชีวิตของพี่ เพียงแต่จะห่างน้องออกไปว่าขานงาน
 เมืองพี่ก็ยังไม่สามารถจะจากน้องไปได้ เห็นไหมละน้อง

- เกศสุริยง - ขึ้นใจของเมีย ทูลกระหม่อมแก้วช่างดีเหลือเกิน
- พากันไปนั่งบนพระแท่น -
- สุวรรณหงส์ - พี่จะต้องอยู่ใกล้กับน้องตลอดไป จะต้องกอดน้องอยู่อย่างนี้ ๆ
- กุมภณท์ออกเวทีล่าง -
- ร้องร่ายนอก -
- บัดนั้น กุมภณท์อสุรากล้ำหาญ
โคลคลามาถึงอุทยาน ขุนมารเข้าเฝ้าภาวนาย
- กุมภณท์ขึ้นบนเวทีบนเข้าเฝ้า นางยักษ์แปลงเห็นก็ตกใจ -
- เกศสุริยงยักษ์ - ว้าย ทูลกระหม่อมแก้ว ยักษ์เพคะ โน่นเพคะ
สุวรรณหงส์ - ไหน ๆ อ้อ กุมภณท์ยังโงะน้อง น้องจำไม่ได้หรือ
เกศสุริยงยักษ์ - อ้อ ๆ ๆ อ้อ ไซ้ ๆ อ้าใช้แล้วเพคะ แหมคิดว่าใคร
- ร้องเพลงสิงโลด -
- กุมภณท์ มีธุระกังวล (ฮ้ำฮั้) เป็นไฉน
หรือว่ามีเหตุ (ฮ้ำฮั้) เกทภัย ช้ำไยจงแถลง (ฮ้ำฮั้) แจ้งการ
- ร้องร่ายนอก -
- บัดนั้น กุมภณท์ฤทธิไกรใจหาญ
พิศดูท่าทางของนางมาร จึงแสรั่งทูลภูบาลทันใด
เข้าตามมาเฝ้าเยี่ยมบาทหงส์ หม่อมแม่เกศสุริยงไปอยู่ไหน
แสนคำนึงคิดถึงอรไท ทั้งคิดถึงภาวนายจึงรีบมา
เมื่อนั้น สุวรรณหงส์ทรงฟังให้กังขา
สดับถ้อยพาทีอสุรา ราชาคิดฉงนสนเท่ห์ใจ
(ทอด) จึงตรัสว่าร้อยซึ่งนั่งอยู่ที่ อสุรีไม่เห็นหรือไฉน
- เจรจา
- สุวรรณหงส์ - เอ๊ะ กุมภณท์นี่พี่เป็นอะไรไปนะ
กุมภณท์ - ทำไมหรือพะยะคะ
สุวรรณหงส์ - เมื่อตะกี้ พี่ถามถึงใคร
กุมภณท์ - หม่อมแม่เกศสุริยงพะยะคะ ประทับอยู่ที่ไหนพะยะคะ
สุวรรณหงส์ - เอ๊ะ นี่พี่เป็นอะไรไป ก็น้องเกศสุริยงนั่งอยู่นี่ยังโงะอะไร ปีนีพี่แถมเอาจนถึงกับจำ
น้องเกศสุริยงไม่ได้เชียวนหรือ
กุมภณท์ - ไหน พะยะคะ ไหน หม่อมแม่เกศสุริยงอยู่ไหน

สุวรรณหงส์ - ก็นั่งอยู่นี่ยังงี้ละ เอ๊ะ นี่ยังงี้กัน พี่เป็นอะไรไปนี่

- ร้องร่ายนอก (ต่อ)

จึงตรัสว่าร้อยชั่งนั่งอยู่นี่	อสุรีไม่เห็นหรือไฉน
กุมภภนต์สำหน้าเป็นเลศนัย	ทรงชัยยิ่งพะวงสงกา
แล้วตรัสบอกมเหสีนิรมล	บัดนี้กุมภภนต์เขามาหา
เหตุไรไม่ทักอสุรา	หรือแปลกหน้าขุนยักษไม่ทักทาย
บัดนั้น	นางมารตกใจวับกระสับกระส่าย
เกรงกุมภภนต์รู้กลจำแลงกาย	ทั้งกลัวพระโสมฉายจะแคลงใจ
แข็งใจผินผันหันหน้ามา	อ้อมแอ้มเจรจาปราศรัย
ท่าทางเขินเคอะเซอะไป	แล้วแสรังถามไถ่ถึงบุรี
(ทอด)	ถามถึงสมบัติพิศกล
	ข้างม้ารีพลและเสื่อสีห์

- เจรจา -

เกศสุริยงยักษ - พี่...อ้า

กุมภภนต์ - กุมภภนต์จะ ฉันชื่อกุมภภนต์

เกศสุริยงยักษ - อ้อ ๆ พี่กุมภภนต์ อ้า พี่อยู่ที่เมืองนะสบายดีหรือ

กุมภภนต์ - เมืองอะไรจะ

เกศสุริยงยักษ - ก็เมืองที่พี่อยู่นะซี อ้า....เมือง

สุวรรณหงส์ - เมืองมัตตตั้งน้อง

เกศสุริยงยักษ - เออ นั่นแหละ เมืองมัตตตั้งมัตตแดงอะไรนั่นแหละ พี่อยู่สบายดีหรือ

กุมภภนต์ - จะ ฉันอยู่สบายดีจะ แอ่ ๆ

เกศสุริยงยักษ - แล้วพระเจ้าแผ่นดินกับพระราชวงศ์ละ แกอยู่เย็นเป็นสุข อ้วนหมี่พื้มันดีหรือ ผน

ฟ้าละตกต้องตามฤดูกาลหรือเปล่า

กุมภภนต์ - เอ้า นี่ข้าไม่ได้มาเป็นทูตนะ

เกศสุริยงยักษ - อ้อ ๆ จริงแหละ ขอโทษข้าลืมไป อ้า....แล้วสมบัติพิศกลละพี่

สุวรรณหงส์ - พัสถานน้อง

เกศสุริยงยักษ - นั่นแหละเพคะ อุดมสมบูรณ์ดีหรือพี่

กุมภภนต์ - จำ อุดมดีจะ

เกศสุริยงยักษ - แล้ว ข้างม้าผู้คนละ สุขสบายดีหรือ

กุมภภนต์ - แหม อ้วน ๆ ดีทั้งนั่นแหละ ลูกวัวขนาดตัวละค้ำยั้งจะมีเป็นฝูง ๆ เชียว

เกศสุริยงยักษ - เธอะ พี่ ทำไมพี่ไม่เอามาฝากน้องบ้างละ เอ๊ย อ้า....

สุวรรณหงส์ - ทำไมไปถามเขายังงั้นละน้องรัก หรือเห็นว่าเขาเป็นยักษ์เป็นมาร

เกศสุริยงยักษ์ - เพคะ น้องลื้อพี่กุมภณท์เล่นนะเพคะ

- ร้องร่ายนอก (ต่อ) -

ถามถึงสมบัติพิสดาร

ช่างม้ารื้อพลและเสื่อสีห์

นางสุวรรณค์ความถามได้แต่เท่านี้

ยักษ์ฉิ่งอึ้งอันหวั่นหทัย

- ร้องเพลงเงินชายอ้อย -

บัดนั้น

กุมภณท์เห็นมั่นคงไม่สงสัย

จึงทูลพระสุวรรณหงส์ทรงชัย

นางคนนี้มีไซ้สุริยง

มีเสื่อน้ำจำแลงแปลงปลอมมา

พระผ่านฟ้าอย่าได้ไหลหลง

จงประหารชีวิตให้ปลิดปลง

ขอพระองค์ทราบเบื้องบพมาลย์

- เจระจา -

เกศสุริยงยักษ์ -

ไม่จริง ไม่จริง ทูลกระหม่อมแก้ว

พระองค์อย่าทรงเชื่อ

- ร้องศัพทัย -

พิโรธนัก

ทรงศักดิ์ฟังคำร่าชาน

เหม่ออ้ายขุนมาร

ใจพาลสิ้นดี

มึงมาหมิ่นองค์

สุริยงมเหสี

โทษถึงชีวิต

ต้องม้วยมรณา

ใจมึงคิดคด

เป็นกบถต่อข้า

มึงนี้ชั่วช้า

สุดหาเทียมทัน

- รื้อ -

พระผ่านฟ้า

ไซ้ตัวข้าโหยกเหยกเสกสรรค์

ที่จริงแจ่มจันทร์

ไซ้เกศสุริยง

โปรดเพื่อคำข้า

อย่าได้ไหลหลง

น้องเกศสุริยง

อยู่นอกพารา

นี่ยักษ์แปลงกาย

ดูร้ายหนักหนา

โปรดเพื่อคำข้า

เถิดพระภูวไนย

- รื้อ -

ฟังว่า

ราชายังโกรธพิโรธใหญ่

ชะชะช่างกระไร

นะได้กุมภณท์

มึงว่านี่นางมาร

คิดอ่านปลอมตน

ส่วนเจ้านมกล	อยู่นอกพารา
จึงไปหาสุริยง	ตรงมาหาข้า
หากไม่ได้มา	มึงจะบรรลัย

- เจระจา -

สุวรรณหงส์ - ไป เจ้ากุมภณท์ มิ่งว่านางนี้ไม่ใช่เกศสุริยงเมียของข้า จงไปพาเกศสุริยงตัวจริง
ของมิ่งมา ให้เห็นประจักษ์ หากไม่ได้มาจะฆ่ามิ่งให้บรรลัย

- ร้องร่ายนอก -

บัดนั้น	กุมภณท์เคาะพนบไหว้
แล้วทูลว่าข้าแต่ภูวไนย	โปรดได้คอยรับพระชាយา
ข้าจะไปหาเกศสุริยง	เข้ามาเฝ้าองค์พระทรงหล้า
ทูลพลางทางถวายบังคมลา	ออกไปพาโฉมเฉลาเข้ามาพลัน

- ปี่พาทย์ทำเพลงทำยปรุ้ม -

- กุมภณท์เข้าหีบไป -

- เจระจา -

เกศสุริยง - ทูลกระหม่อมแก้ว เกิดเหตุไม่ดีขึ้นแล้วเพคะพระเจ้าพี่ คำกุมภณท์อสุรีล้วนแล้ว
แต่เหลวไหล ทูลกระหม่อมอย่าได้สนพระทัยให้ป่วยการ อันกุมภณท์ขุนมารมันใจ
คด พระทรงยศอย่าระแวงแคลงวิญญูณณ์ เรากลับเข้าตำหนักกันดีกว่าเพคะ

สุวรรณหงส์ - แม่คุณ คนดีของพ่ออย่าตกใจ อ้ายกุมภณท์มันเหลวไหลน้ำใจพาล ยักษ์มารที่ไหน
กันจำแลงมา สุริยงน้องรักเห็นอยู่กับตาพี่ไม่สงสัย ประเดี๋ยวเถอะมันขึ้นกลับมา พี่
จะฆ่าเสียให้ตาย น้องคอยดูก็แล้วกัน

- กุมภณท์พาเกศสุริยงตัวจริงกับม้าออกเวทีล่าง -

- ปี่พาทย์ทำเพลงวิลันดาตัดชั้นเดียว -

- ร้องเพลงวิลันดาชั้นเดียว -

ครั้นเกศสุริยงกันม้าต้น	จรดลมาถึงสวนขวัญ
กุมภณท์จึงบอกกับแจ่มจันทร์	อย่าเพื่อให้ทรงธรรมได้เห็นพัศตร์
แล้วจึงชวนพญาอัศดร	บทจรเข้าเฝ้าพระทรงศักดิ์
- กุมภณท์พาเกศสุริยงและม้าขึ้นเวทีบน เกศสุริยงเข้าแฝงกายในสวน -	
สร้างหัวรอต่อกระซิกคิกคัก	แล้วขุนยักษ์สร้างถามภูวไนย

- พุด -

พระพันปี

ยังจำพาซีได้หรือไม่

- กุ่มภณฑ์ - เอ้า เคี้ยวพิน
- เกศสุริยงยักษ์ - เอ้า เคี้ยวพิน
- กุ่มภณฑ์ - ลูกขึ้นยืนยัน ออกทำนางมาร (สุริยงยักษ์ร้องและรำตามกุ่มภณฑ์)
- สุวรรณหงส์ - น้องเกศสุริยง
- เกศสุริยงยักษ์ - เพคะ (กระโดดขึ้นเตียง) โอย ทูลกระหม่อมแล้ว กุ่มภณฑ์มันลื้อน้องเรื่อยเชียว เพคะ
- สุวรรณหงส์ - เหม่ อ้ายกุ่มภณฑ์ทำไมมาลื้อเมียกู
- ม้า - (ร้องทำนองหนึ่งตูลูกน้องยักษ์อีกข้างหนึ่ง) อ้อ...อ้อ...อ้อ...เอ่องงย ใจจะ
ขลุกขลัก ๆ ๆ พอรุ่งแจ้งแสงทอง นกกาเหว่าเร่าร้อง กีกก้องวนา นางมารจำแลง
แปลงเป็นสุริยงลงพระสุวรรณหงส์พระวงเส่นหา อ้อ อ้อ อ้อ (นางยักษ์ลงจาก
เตียงรำตามม้าร้อง)
- สุวรรณหงส์ - น้องเกศสุริยง
- เกศสุริยงยักษ์ - เพคะ (กระโดดกลับขึ้นเตียง) เมียปวดเมื่อยอีกแล้วละเพคะ ช่วยด้วยซีเพคะ
- สุวรรณหงส์ - โถ ไหน ๆ น้อง ปวดเมื่อยตรงไหน
- เกศสุริยงยักษ์ - ตรงแก้มนี่เพคะ
- สุวรรณหงส์ - เอ้า (จูบ) ค่อยยังชั่วหรือยัง
- เกศสุริยงยักษ์ - หายเป็นปลิดทิ้งเชียวเพคะ ทูลกระหม่อมแก้ว
- ร้องเพลงแขกอะหวัง -
เมื่อนั้น กระที่บาททวาดตมาว่านางมาร กอดกกผิวเขาเอาซึ่งหน้า ยังข้าสรรค์ป็นเล่ห์เพทุบาย	เกศสุริยงเคืองใจดังไฟผลาญ ช่างหน้าด้านสันดีไม่มีอาย เขาตามมาถึงนี้ไม่หนีหาย ตณหาตาลายใจกาลี
- ร้องเพลงร้ายนอก -
บัดนั้น ลูกถลันชี้หน้าแล้วพาที เป็นหญิงเถื่อนจากไหนก็ไม่รู้ มาว่าเล่นครั้นครองไม่เกรงกลัว (ทอด) แสนพิโรธโกรธจัดจนลื้มกาย	นางจำแลงแค้นใจดังไฟจี อย่าอวดดีปากกล้าจะเจ็บตัว ดูเอาเถิดจู่จู่มาตุ้ผิว น้ำใจชั่วสุดจะสรรค์พรรณนา คำรามร้องปองหมายจะเข่นฆ่า
- เຈຣຈາ -
- เกศสุริยงยักษ์ - นางคนนี่ประเดี้ยวแม่....

เกศสุริยง - ว้าย พี่กุมภณท์ช่วยด้วย
 กุมภณท์ - เหม่ อียกษ์
 เกศสุริยงยกษ์ - ว้าย ทูลกระหม่อมแก้ว
 สุวรรณหงส์ - เหม่ อ้ายกุมภณท์
 กุมภณท์ - พี่ม้า ช่วยข้าด้วย
 ม้า - อี (ทุกคนตกใจ)

- ร้องร่ายนอก (ต่อ) -

แสนพิโรธโกรธจัดจนลี้มกาย คำรามร้องปองหมายจะเข่นฆ่า
 แล้วผลุดลูกทะเลิ่งถลิ่งตา ไม่รอรั้งตั้งท่าจะฆ่าฟัน

- ร้องเพลงเขมรปากท่อชั้นเดียว -

บัดนั้น กุมภณท์เคื่องุ่นหนุนหัน
 ชุนยกษ์ชกกระบองเข้าป้องกัน ตวาดลั่นว่าเหม่อใจพาล
 ปลอมแปลงมาแย่งสามีเขา ยังจะเอาอำนาจมาประหาร
 ช่างชั่วช้ากาลีสีนางมาร กูจะผลาญให้ม้วยมรณา

- ร้องเพลงนางครวญชั้นเดียว -

บัดนั้น นางจำแลงจึ่งนงกตประหม่า
 ความกลัวกุมภณท์อสุรา มนตราเสี้อมคลายกลายเป็นมาร

- ปี่พาทย์ทำเพลงรัวแล้วเซ็ด -

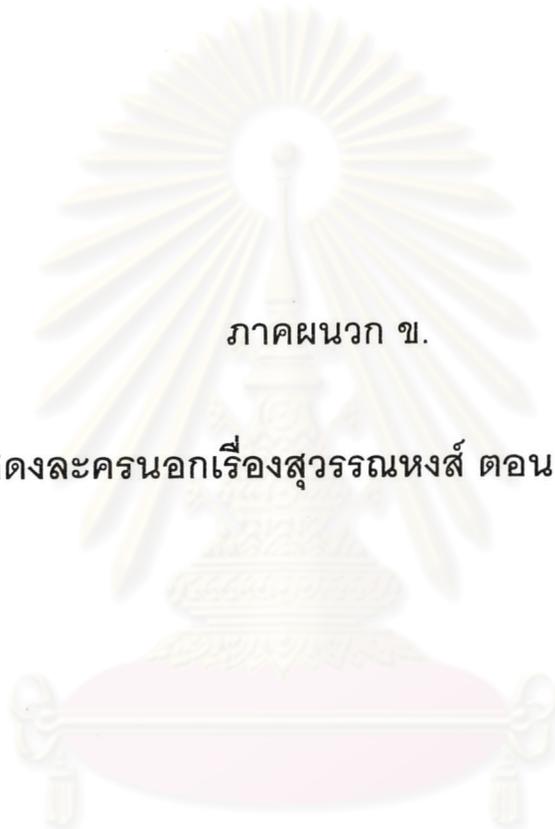
- นางเกศสุริยงยกษ์ กลายเป็นนางผีเสื้อน้ำออกวิงหนี -

- พระสุวรรณหงส์ นางเกศสุริยงตกตะลึง -

- กุมภณท์กับม้าเข้าไล่จับนางผีเสื้อน้ำ -

- ร้องเพลงร่ายนอก -

กุมภณท์เฝินจับยกษ์ณี พาซีเข้าช่วยด้วยอาจหาญ
 พามาเฝ้าองค์พระภูบาล นางมารตัวลั่นพรั่นฤดี
 เมื่อนั้น องค์พระสุวรรณหงส์ทรงศรี
 จึ่งตรัสแก่กุมภณท์และพาซี พี่นี้มีคุณเป็นพันไป
 เดิมทีมิได้รู้ว่าเป็นยกษ์ จึ่งผูกจิตคิดรักหลงไหล
 แล้วหวนคิดขัดแค้นแน่นหทัย ภูวไนยสั่งกุมภณท์และพาซี
 พี่จึ่งพาอียกษ์ร่ายใจอุบาทว์ ไปพิฆาตให้มลายกลายเป็นผี
 ที่หาดทรายชายฝั่งชลธี แทบที่อาศัยของนางมาร

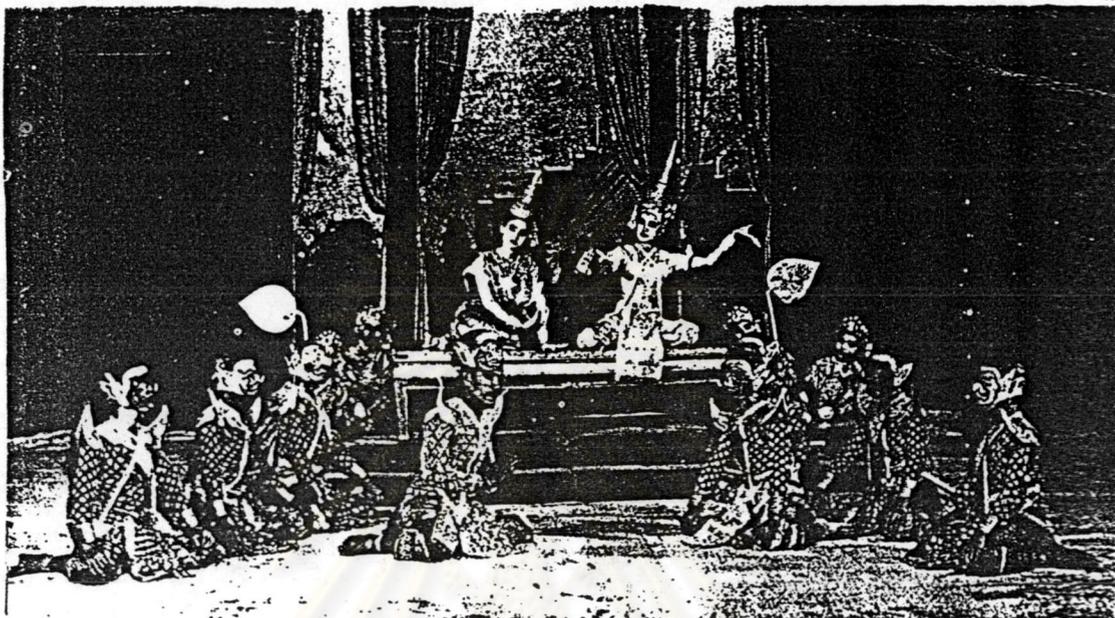

ภาคผนวก ข.

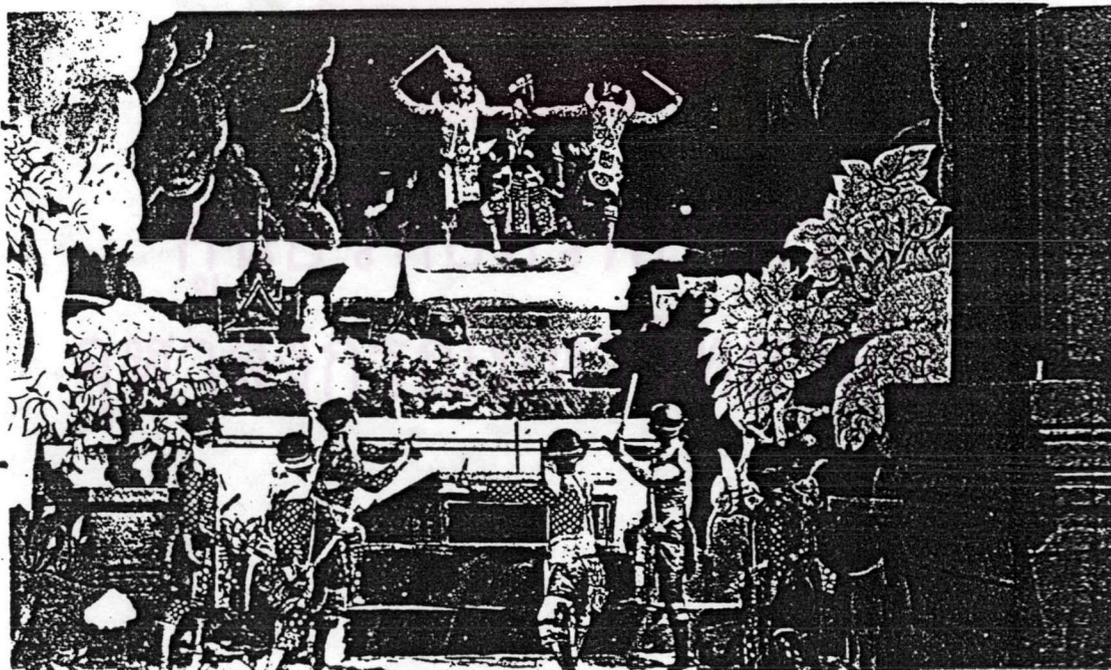
ภาพการแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอน กุมภภัณฑ์ถวายม้า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

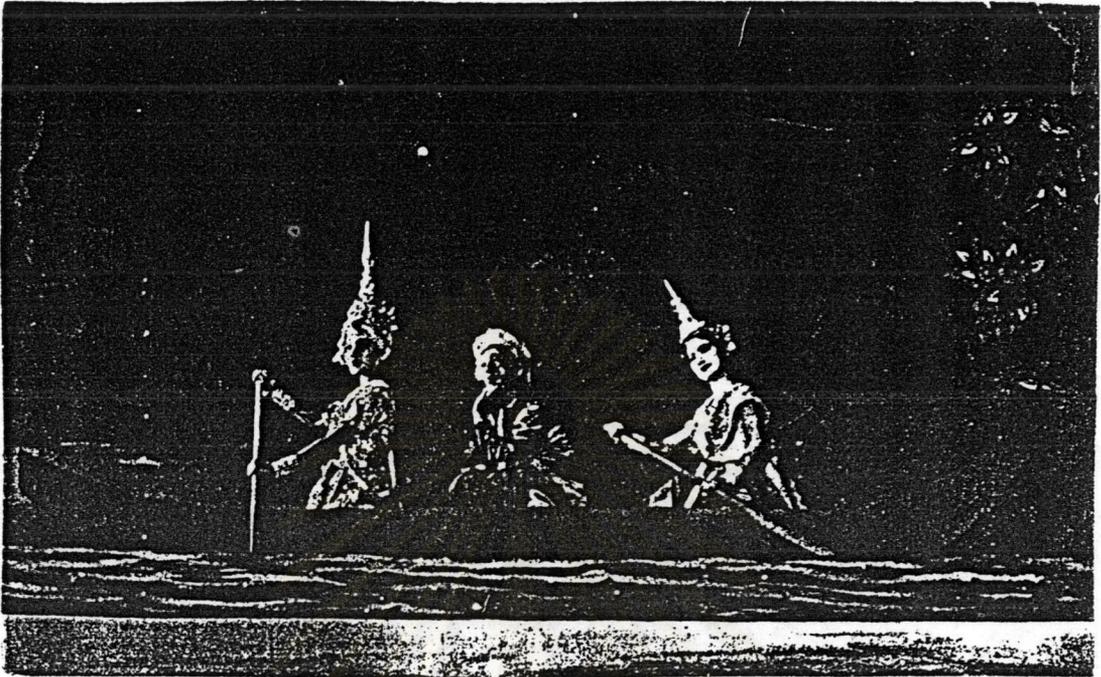
ภาพการแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุมภภณฑ์ถวายม้า เมื่อปี พ.ศ. 2502

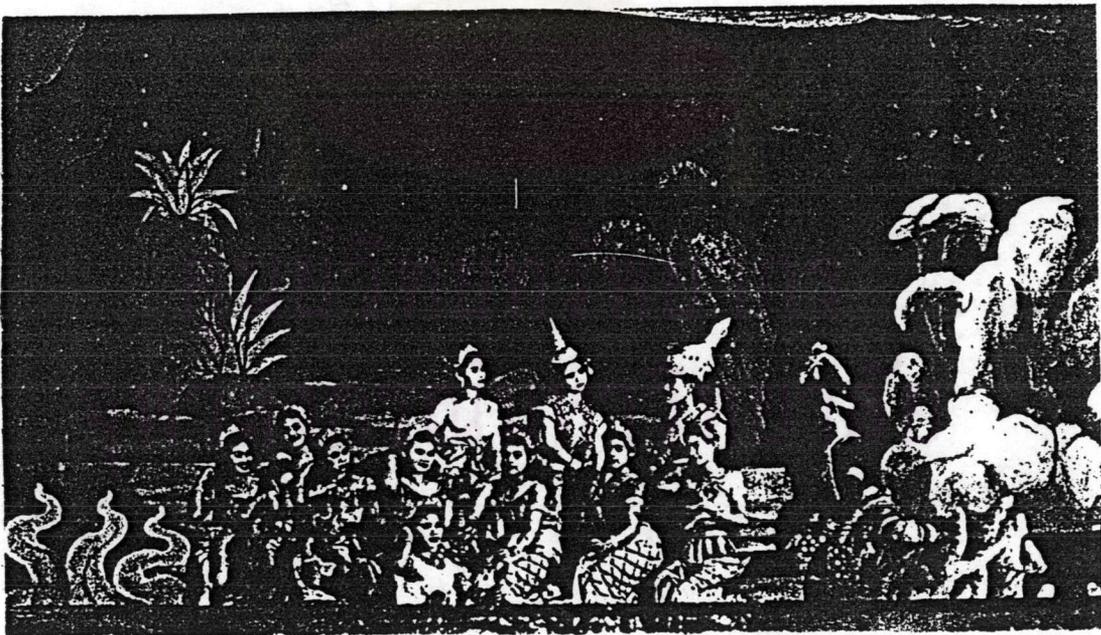
ภาพที่ 170 : เมืองมัตตัง พระสุวรรณหงส์และนางเกศสุริยงจะออกจากเมืองเพื่อไปเยี่ยมพระชนก
ชนนีที่เมืองไอยร์ตัน

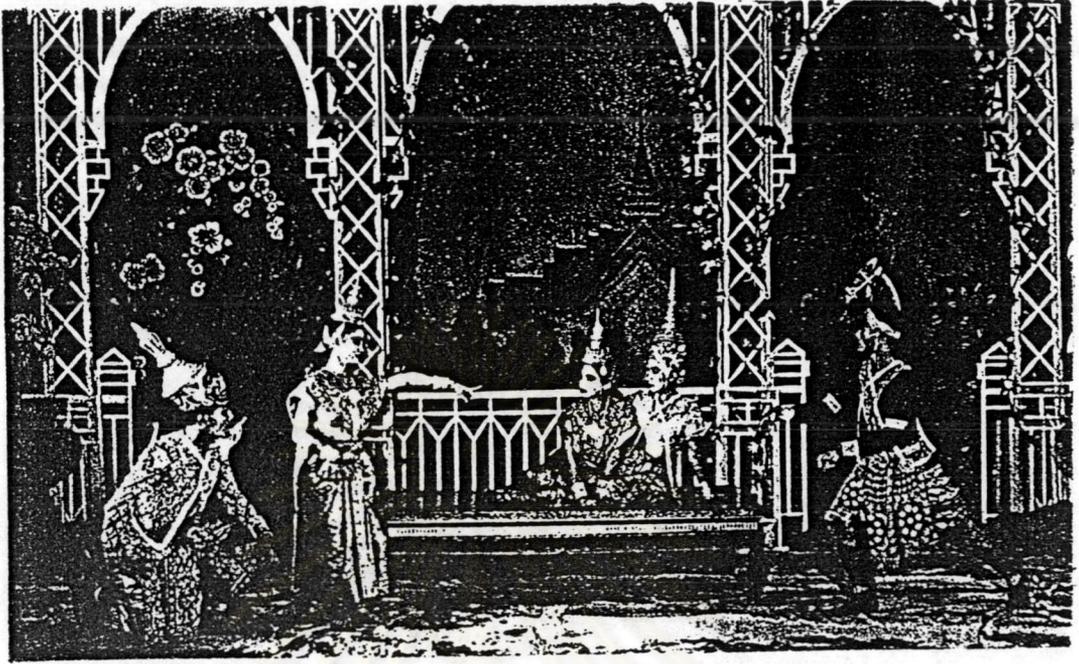
ภาพที่ 171 : เมืองมัตตัง กุมภภณฑ์ต่อสู้กับวิรุญเมฆ

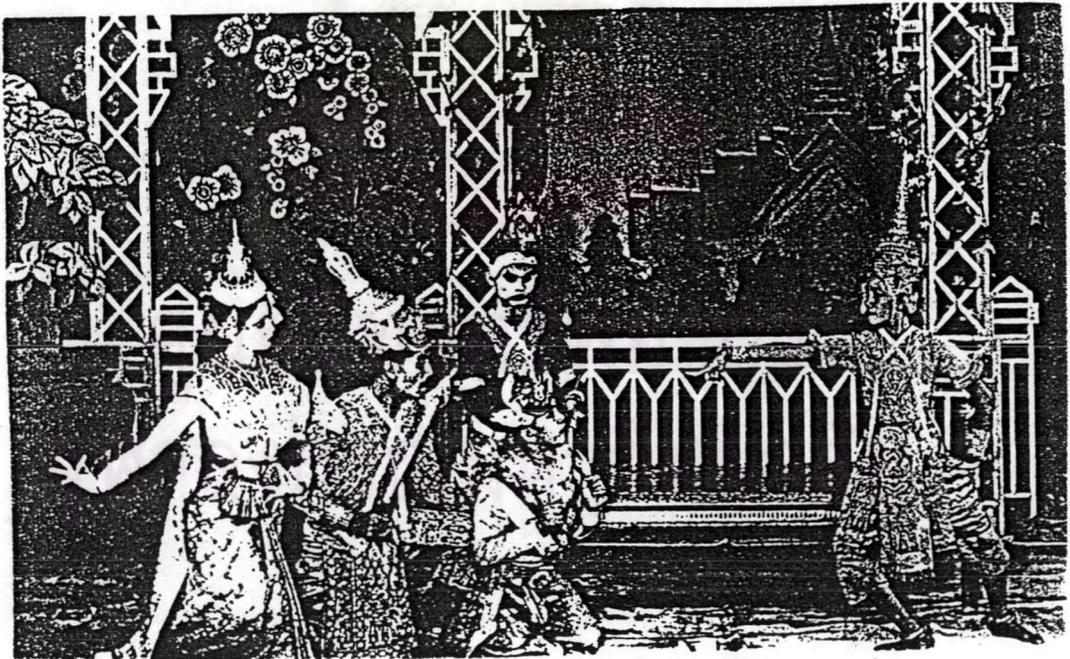
ภาพที่ 172 : ฝั่งแม่น้ำสินธุมาศ หญิงชราพาพระสุวรรณหงส์กับนางเกศสุริยงข้ามฟากแม่น้ำ

ภาพที่ 173 : ฝั่งแม่น้ำสินธุมาศ (อีกแห่งหนึ่ง) กุมภณท์และพญาม้าตันพบนางเกศสุริยงอยู่กับนางเงือกน้ำ

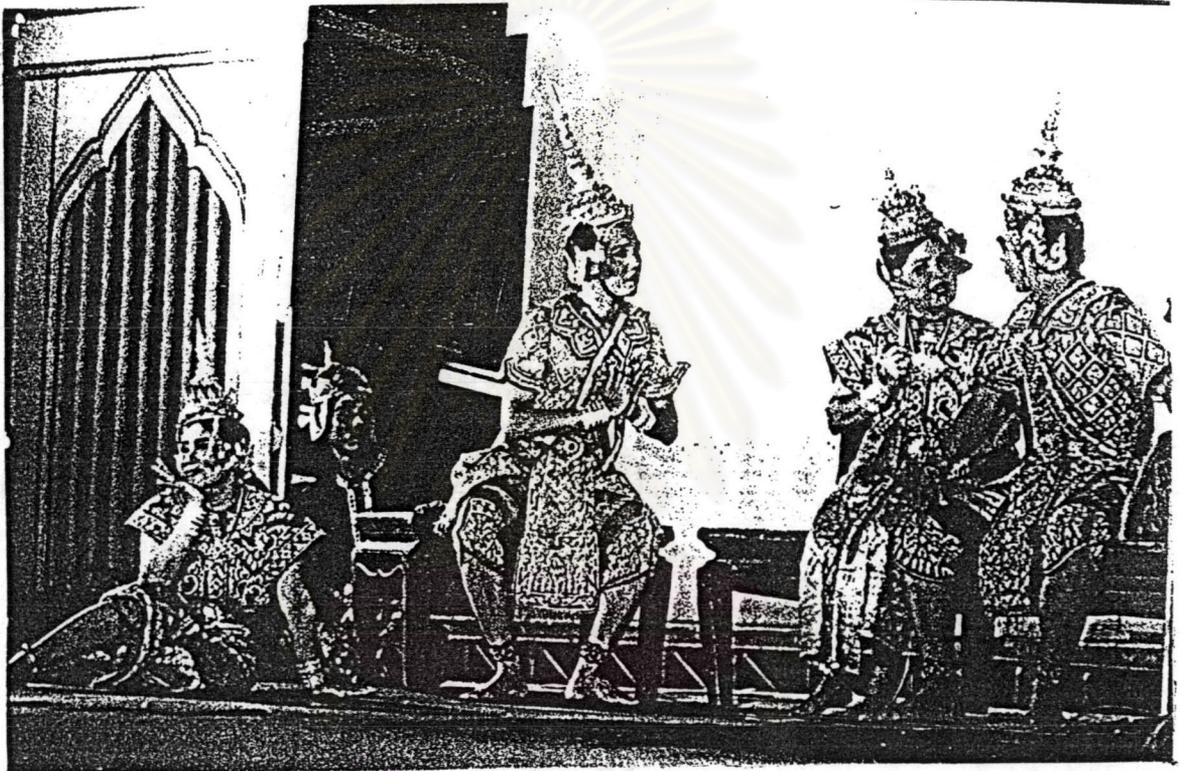

ภาพที่ 174 : ตำนานกสวน เมืองไอยร์ตัน นางเกศสุริยงโกรธเมื่อเห็นนางเกศสุริยงแปลงออกด้ออน
ออกเซาะพระสุวรรณหงส์

ภาพที่ 175 : ตำนานกสวน เมืองไอยร์ตัน นางเกศสุริยงแปลง กลับกลายร่างเป็นนางผีเสื้อน้ำ

ภาพการแสดงละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุ่มภณฑ์ถวายม้า
ในงานกาชาด จังหวัดลพบุรี เมื่อ พ.ศ. 2539

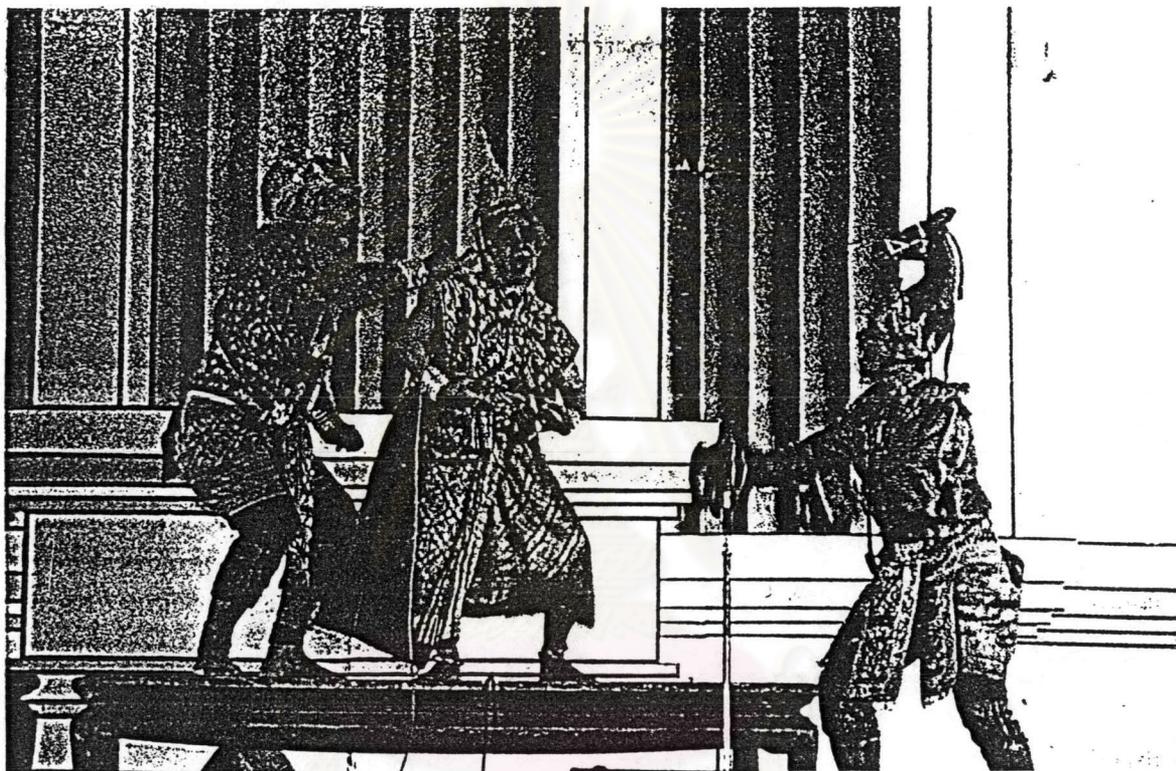

ภาพที่ 176 : พระสุวรรณหงส์พานางเกศสุริยงแปลงเข้าเฝ้าพระชนกชนนีที่เมืองไอยร์ตัน

ภาพที่ 177 : นางเกศสุริยงแปลงยอดอ่อนนอเขาพระสุวรรณหงส์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 178 : กุณภนต์กับพญาม้าต้นจับพิรุณางเศศสุริยงแปลง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพการฝึกหัดรำนางเกศสุริยงแปลง

ผู้สอน : นางรัจนา พวงประยงค์

ผู้เรียน : นางพัชรารวรรณ ทับเกตุ

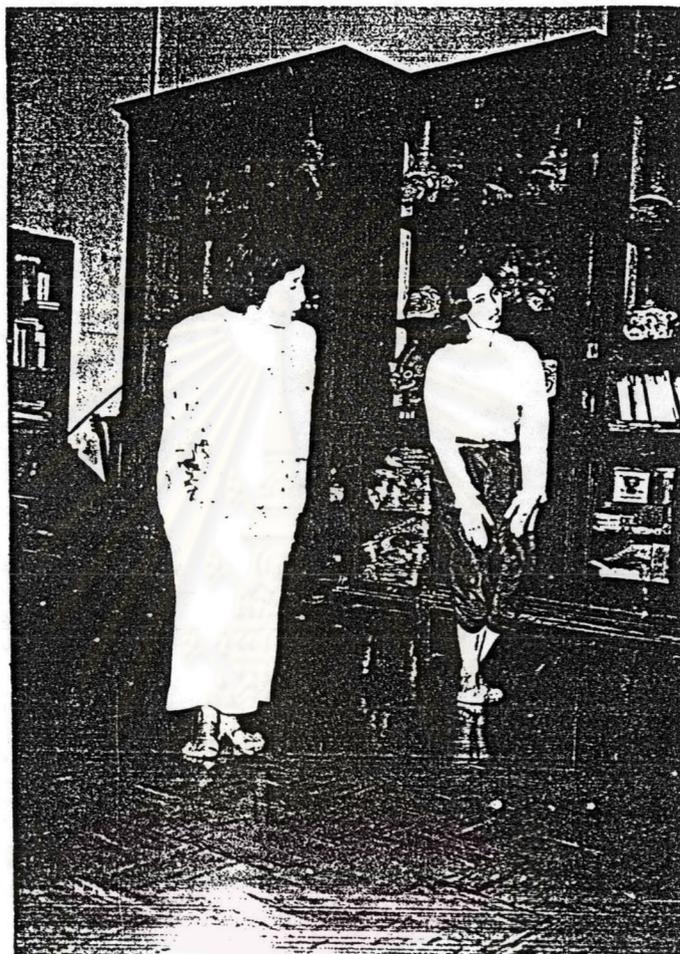
ภาพที่ 179 : ทำเดินท่าวสะเฮอร์สองมือ

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 180 : ท่ามือต่อศอก

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

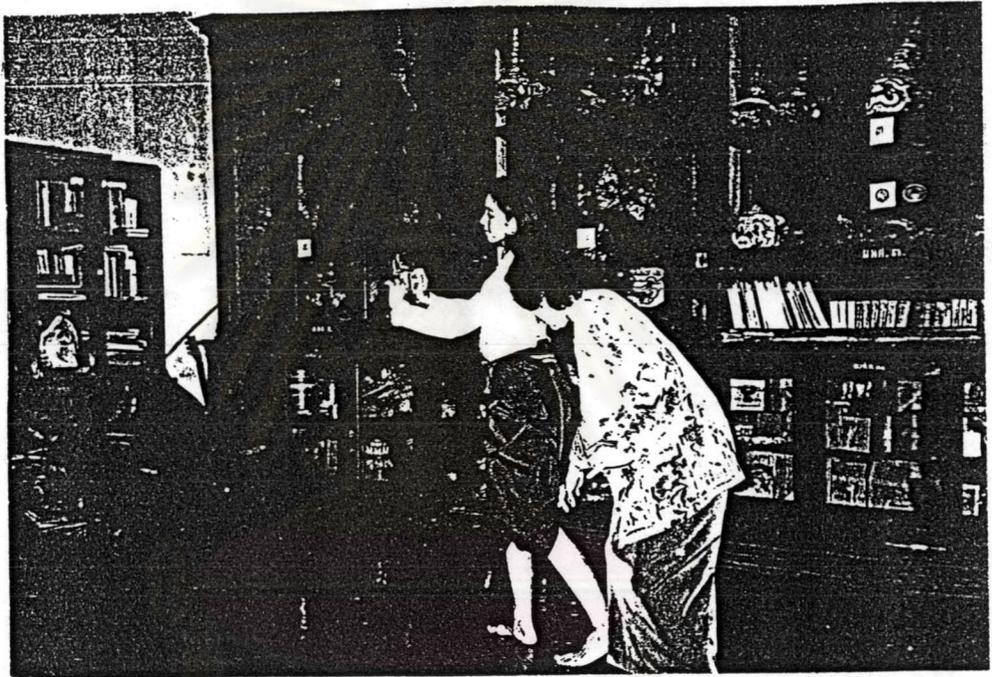

ภาพที่ 181 : ทำสองมือตบหน้าขา

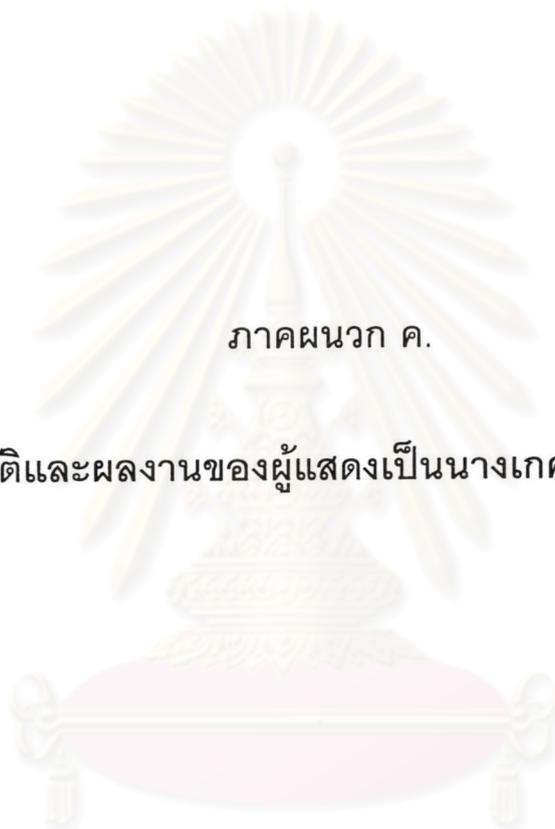
ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
ภาพที่ 182 : ท่านั่งตั้งเขาสองมือไขว้กัน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
ภาพที่ 183 : ทำกำสองมือ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.

ประวัติและผลงานของผู้แสดงเป็นนางเกศสุริยงแปลง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ถ่ายทอดทำรำนางเกศสุริยงแปลง

ภาพที่ 184 : คุณครูเจริญจิต ภัทรเสวี

ที่มา : หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางเจริญจิต ภัทรเสวี

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
ภาพที่ 185 นางนพรัตน์ หวังในธรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติและผลงานของนางนพรัตน์ หวังในธรรม*

นางนพรัตน์ หวังในธรรม เป็นบุตรคนที่ 6 ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 8 คน บิดาชื่อนายออบไชยวสุ และมารดาชื่อนางสายใจ ไชยวสุ เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2480 ปัจจุบันอายุ 62 ปี

ประวัติการศึกษา

จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนบำรุงวิทยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง สาขานาฏศิลป์ละคร จากโรงเรียนนาฏศิลป์ (ปัจจุบันคือวิทยาลัยนาฏศิลป์) กรมศิลปากร

ปริญญาตรี ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศ.ษ.บ.) วิชาเอกนาฏศิลป์ไทย (ละคร) จากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา (สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในปัจจุบัน) เมื่อปี พ.ศ. 2524 และได้รับประกาศเกียรติคุณให้เป็นศิษย์เก่าดีเด่น จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล คณะนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ในปี พ.ศ. 2533

สาเหตุที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนนาฏศิลป์เพราะชอบเล่นออร์แกน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีสากล บิดาจึงนำมาเข้าเรียนที่โรงเรียนนาฏศิลป์ โดยเลือกเรียนเปียโนเป็นวิชาเอก ต่อมาอาจารย์ลมุล ยมะคุปต์ (ถึงแก่กรรม) ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ในขณะนั้นเห็นว่าหน่วยก้านดีจึงให้เปลี่ยนมาเรียนละคร โดยครั้งแรกเป็นตัวพระ แต่ภายหลังเห็นว่ารูปร่างมีลักษณะเป็นตัวนางมากกว่า จึงเปลี่ยนมาเป็นตัวนาง โดยนางนพรัตน์ กล่าวว่าคุณครูลมุล ยมะคุปต์ ถือว่าเป็นครูท่านแรกที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางนาฏศิลป์ไทยให้แก่ท่าน

นอกจากนั้นยังมีครูละครในโรงเรียนนาฏศิลป์ที่ช่วยฝึกฝนและถ่ายทอดท่ารำให้แก่นางนพรัตน์อีกหลายท่าน ได้แก่ คุณครูมัลลีย์ คงประภัสร์ (ครูหมั่น) คุณครูศุภลักษณ์ ภัทรนาวิก (หม่อมครูถ้วน) คุณครูผัน โมรากุล คุณครูสอาด แสงสว่าง คุณครูอัมพร ชัชกุล คุณครูเจริญจิต ภัทรเสวี คุณครูอัจฉรา อยู่ปิยะ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี คุณครูจำเรียง พุฒประดับ และคุณครูเฉลย ศุขะวณิช เป็นต้น

ประวัติรับราชการ

เริ่มรับราชการในตำแหน่งชั้นจัตวา เมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2500 ที่โรงเรียนนาฏศิลป์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ในปัจจุบัน) ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้เป็นหัวหน้าหมวดวิชานาฏศิลป์ไทย มีหน้าที่รับผิดชอบการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติของระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นสูง และต่อมาในปี พ.ศ. 2451 เกษียณอายุราชการ แต่ทางวิทยาลัยนาฏศิลป์เห็นว่าเป็นบุคลากร

* ที่มา : จากรายงานวิจัยวิชาอาศรมศึกษา ของ นางสาว เวชสุภักษ์ ปีพ.ศ. 2536 และสัมภาษณ์ นางนพรัตน์ หวังในธรรม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร.

ที่มีความสามารถจึงให้ปฏิบัติราชการต่อ โดยเป็นอาจารย์พิเศษในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย

ผลงานทางวิชาการ

1. สอนวิชาทฤษฎีนาฏศิลป์ ตามหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์
2. สอนวิชาปฏิบัตินาฏศิลป์ตัวนาง ทั้งระดับชั้นต้น ชั้นสูง และปริญญาตรี
3. เป็นคณะกรรมการสัมมนาหลักสูตรนาฏศิลป์ระดับชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นสูง และระดับปริญญาตรี
4. เป็นกรรมการสอบคัดเลือกเข้าเรียนของนักเรียนระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น และระดับปริญญา
5. เป็นอาจารย์พิเศษวิชานาฏศิลป์ไทยของคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น

ผลงานด้านนาฏศิลป์ไทย

1. เป็นผู้กำกับการแสดง ผู้ช่วยผู้กำกับการแสดง และผู้กำกับเวที
2. เป็นผู้แสดงนาฏศิลป์โขน ละคร ซึ่งมีผลงานดังนี้
 - 2.1 โขนเรื่องรามเกียรติ์ เป็นนางสีดา นางเบญจกาย นางมณฑิ และกวางทอง เป็นต้น
 - 2.2 ละครใน

เรื่องอิเหนา	เป็นนางบุษบา และมะเดหี
เรื่องอุณรุท	เป็นนางอุษา และนางศุภลักษณ์
 - 2.3 ละครนอก

เรื่องมโนห์รา	เป็นนางมโนห์รา
เรื่องสังข์ทอง	เป็นนางรจนา และนางมณฑา
เรื่องรถเสน	เป็นนางสันธิ
เรื่องขุนช้างขุนแผน	เป็นนางวันทอง
 - 2.4 ละครพื้นทาง

เรื่องขุนช้างขุนแผน	เป็นนางแว่นแก้ว
เรื่องพระลอ	เป็นไก่อแก้ว พระเพื่อน พระแพง
เรื่องราชาธิราช	เป็นพระราชธิดา
 - 2.5 ละครดึกดำบรรพ์

เรื่องสังข์ทอง	เป็นนางรจนา และนางมณฑา
เรื่องอิเหนา	เป็นนางบุษบา และมะเดหี
เรื่องคาวี	เป็นนางจันทร์สุตา
เรื่องจันทกินรี	เป็นนางกินรี
เรื่องยศเกตุ	เป็นนางเมธาวดี

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
ภาพที่ 186 : นางรจนา พวงประยงค์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติและผลงานของนางรัจนา พวงประยงค์*

นางรัจนา พวงประยงค์ เกิดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2483 เป็นบุตรคนที่ 7 ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 8 คน บิดาชื่อนายปรีชา พวงประยงค์ และมารดาชื่อนางสมผล พวงประยงค์ ปัจจุบันอายุ 59 ปี

การศึกษา

ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนบำรุงวิทยา จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนาฏศิลป์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ในปัจจุบัน) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และจบประกาศนียบัตรชั้นสูงสาขานาฏศิลป์ละคร (นาง) เมื่อปี พ.ศ. 2505

สาเหตุที่เข้ามาศึกษาในโรงเรียนนาฏศิลป์เพราะพี่สาวชื่ออัมพร พวงประยงค์ ซึ่งเป็นนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ เป็นผู้ที่มีฝีมือในการรำและมีรูปร่างหน้าตาสวยงามได้เสียชีวิตทำนธินิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากรรู้จักกับครอบครัวพวงประยงค์ จึงต้องการให้นางรัจนา พวงประยงค์ มาเรียนที่นี้เพื่อเป็นตัวแทนของพี่สาว โดยตอนแรกนางรัจนาไม่มีใจรักทางนาฏศิลป์เลย แต่ต่อมาได้รับคัดเลือกให้แสดงเป็นตัวเอกจึงต้องพยายามฝึกฝนตนเองเพื่อให้สามารถแสดงได้ดีดังที่ครูบาอาจารย์ไว้วางใจ ในที่สุดก็มีใจรักทางด้านนี้ ทำให้ทุ่มเทเวลากับการฝึกหัดตัวละครที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ จนกระทั่งประสบความสำเร็จเพราะเป็นที่ติดอกติดใจและได้รับคำชมจากผู้ชมอยู่เสมอ

ขณะที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนนาฏศิลป์ ได้เรียนวิชาสามัญควบคู่ไปกับวิชาศิลปะ ส่วนการฝึกหัดทางด้านนาฏศิลป์นั้น เริ่มด้วยการฝึกความพร้อมของร่างกายเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้อย่างถูกต้อง ทั้งการใช้ศีรษะ ลำตัว แขน ขา มือ และเท้า อย่างสัมพันธ์กัน กล่าวคือเป็นการใช้ข้อต่อของอวัยวะทุกส่วนในร่างกายให้เกิดเป็นวง เป็นเหลี่ยมให้ได้สัดส่วนสวยงามและกลมกลืน โดยเริ่มจากการดัดมือ ดัดแขน ดัดหลัง ถองสะเอว ตั้งวง ก้าวเท้า ประเท้า กระดกเสี้ยว และกระดกหลัง เป็นต้น ต่อจากการฝึกหัดเบื้องต้นแล้วจึงรำเพลงช้า เพลงเร็ว เพลงเชิดเสมอ เพลงแม่บทใหญ่ ซึ่งเป็นเพลงแม่ท่าเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนเพลงที่ยากขึ้นตามลำดับต่อไป

นางรัจนา เริ่มเรียนวิชาเอกนาฏศิลป์ละครเป็นตัวพระ แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นตัวนางเพราะมีรูปร่างไม่สูงและตัวเล็ก เมื่ออายุได้ประมาณ 13 ขวบ ได้รับคัดเลือกจากนายธนิธ อยู่โพธิ์ ให้แสดงเป็นนางเบญจกายคู่กับหนูมาน แสดงโดย นายบุญเลิศ ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดหนูมาน

* ที่มา : สัมภาษณ์ นางรัจนา พวงประยงค์, นาฏศิลป์ ระดับ 8 สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

จับนางเบญจกายประกอบกรต๋ยวระนาดเอกเพลงเชิดนอก โดยมีครูพริ้ง ดนตรีรส เป็นผู้บรรเลง จากนั้นเมื่ออายุได้ 16 ปี นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้คัดเลือกให้นางรัจนารับบทบาทเป็นนางเมรีในการแสดงละครนอกเรื่องรถเสน นับว่าประสบความสำเร็จ เพราะหนังสือพิมพ์สยามนิกรและหนังสือพิมพ์สยามรัฐเขียนชื่นชมนางรัจนาเป็นอย่างมาก ต่อมาได้รับคัดเลือกให้แสดงเป็นตัวนางไขน ได้แก่นางเบญจกาย นางมณฑิ และนางสุวรรณกันยุมา เป็นต้น และเมื่อ พ.ศ. 2502 ได้รับคัดเลือกจากนายธนิต อยู่โพธิ์ อีกครั้งให้รับบทบาทเป็นนางเกศสุริยงแปลง ซึ่งเป็นตัวนางตลาดในละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุ่มภณท์ถวายม้า โดยมีคุณครูเจริญจิต ภัทรเสวี เป็นทั้งผู้ประดิษฐ์ท่ารำ ผู้ถ่ายทอดและผู้ฝึกหัดให้นางรัจนาตั้งแต่เริ่มแรกที่แสดงเป็นนางเบญจกาย ในชุดหนุมานจับนางเบญจกาย และแสดงเป็นตัวเอกต่อมาอีกหลายเรื่อง ได้แก่ นางมณฑิ นางสุวรรณกันยุมา นางสุรปนา นางเมรี นางเกศสุริยงแปลง นางลันธิ นางคันธมาลี เป็นต้น นับได้ว่าท่านเป็นคุณครูท่านแรกที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางนาฏศิลป์ นอกจากนี้ท่านยังเอาใจใส่ดูแลจัดทำรำให้สวยงาม สอนเทคนิคการแสดงของตัวเอกด้วยความเหนื่อยยาก ปลูกปั้นจนกระทั่งนางรัจนามีชื่อเสียงจนทุกวันนี้

การรับราชการ

เริ่มรับราชการในตำแหน่งศิลปินจัตวา เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2502 ที่งานนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร และต่อมอลาออกจากราชการไปทำงานส่วนตัวโดยเป็นอาจารย์พิเศษให้บริษัท โรงแรมโรสการ์เด็นท์ หรือสวนสามพรานในปัจจุบัน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2513 แล้วกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2520 ในสมัยท่านสมภพ ภิรมย์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร ปัจจุบันดำรงตำแหน่งนาฏศิลป์ 7

ผลงานด้านนาฏศิลป์ไทย

นางรัจนา พวงประยงค์ เป็นศิลปินที่มีความสามารถทางนาฏศิลป์ไทย มีผลงานมากมายหลายด้าน พอสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

1. เป็นครูฝึกซ้อมให้แก่นักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ และศิลปินของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ (กองการสังคีตเดิม) กรมศิลปากร
2. เป็นผู้ช่วยกำกับการแสดง ผู้กำกับเวทีในการรำ และการแสดงละคร
3. เป็นผู้ประดิษฐ์ท่ารำการรำถวายพระพร รำถวายพรงานต่าง ๆ ร่วมกับข้าราชการอาวุโสของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์
4. เป็นผู้แสดงไขน ละคร ระบำ ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย ของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ผลงานที่ผ่านมา มีดังนี้

- โขน
เรื่องรามเกียรติ์ รับบทเป็นนางเบญจกาย นางมณฑิ นางสุรปนชา นางสุพรรณมัจฉา และนางสุวรรณกัณฐมา
- ละครใน
เรื่องอิเหนา รับบทเป็น ประไหมสุหรี มะเดหี และนางยุบลค่อม
- ละครนอก
เรื่องสุวรรณหงส์ ตอนกุมภภณฑ์ถวายม้า รับบทเป็น นางเกศสุริยงแปลง
เรื่องรถเสน ตอนรถเสนชนไก่ รับบทเป็น นางเมรี และนางสันธิ
เรื่องไกรทอง ตอนเข้าถ้ำ พ้อบนและพ้อล่าง รับบทเป็น นางวิมาลา
เรื่องคาวี ตอนคันทมาลีขึ้นหิ้ง รับบทเป็น นางคันทมาลี
เรื่องสังข์ทอง ตอนมณฑาทาลงกระหม่อม รับบทเป็น นางมณฑา
เรื่องไชยเชษฐา ตอนนางแมวย้ายขุม รับบทเป็น นางวิฟาร์หรือนางแมง
เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ รับบทเป็น นางสร้อยฟ้า
- ละครพื้นทาง
เรื่องพระลอ ตอนพระลอลงสวน รับบทเป็น นางโรย นายข้ากระได
- ละครดึกดำบรรพ์
เรื่องรามเกียรติ์ รับบทเป็น นางสุรปนชา
- ละครพื้นบ้าน
เรื่องโสนน้อยเรือนงาม รับบทเป็น นางกุลา

ผลงานการแสดงที่ได้รับ ส่วนใหญ่จะแสดงเป็นตัวนางตลาดในละครนอกดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ นางเกศสุริยงแปลง นางสันธิ นางวิมาลา นางคันทมาลี นางวิฟาร์ และนางสร้อยฟ้า รวมทั้ง นางกุลา ที่เป็นละครพื้นบ้าน แต่แสดงในรูปแบบของละครนอก จากประสบการณ์แสดงเป็นตัวนางตลาดมากมายหลายเรื่อง ทำให้นางรัจนามีความชำนาญและเชี่ยวชาญในบทบาทตัวละครตัวนี้เป็นพิเศษ จึงเกิดความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาเทคนิค ตลอดจนกลเม็ดเด็ดพรายในการแสดง จนเป็นที่ยอมรับของผู้ชม

ผลงานการแสดงต่างประเทศ

นางรัจนา พวงประยงค์ ได้เดินทางไปเผยแพร่การแสดงนาฏศิลป์ไทยยังต่างประเทศในฐานะนักแสดงหลายครั้ง ได้แก่ ประเทศสหภาพพม่า ฟิลิปปินส์ อินเดีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐประชาชนจีน สหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
ภาพที่ 187 : นางใบศรี แสงอนันต์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติและผลงานของนางใบศรี แสงอนันต์*

นางใบศรี แสงอนันต์ เป็นบุตรคนโตในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 7 คน บิดาชื่อนายทองใบ เรืองนนท์ และมารดาชื่อนางสมศรี เรืองนนท์ เกิดเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2488 ปัจจุบันอายุ 55 ปี

ประวัติการศึกษา

จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนวัดลิตตาราม

จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมที่โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร และต่อระดับอนุปริญญาที่วิทยาลัยเพชรบุรีวิทยาลัยสงครณ

สาเหตุที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนนาฏศิลป์เพราะคุณพ่อชื่อนายทองใบ เรืองนนท์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ละครชาตรี) เป็นผู้ผลักดันให้มาเรียน เพื่อศึกษาวิชานาฏศิลป์ตั้งแต่ชั้นพื้นฐาน จากสถาบันที่อนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติโดยตรง เป็นการพัฒนาความสามารถและมีมือที่มีอยู่เดิมแล้วให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น และนำความรู้จากโรงเรียนนาฏศิลป์มาช่วยปรับปรุงการแสดงละครชาตรีของทางบ้านให้มีคุณภาพมาตรฐานต่อไปในอนาคต

ประวัติรับราชการ

เริ่มรับราชการในตำแหน่งศิลปินจัตวา ประมาณปี พ.ศ. 2500 ที่งานนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยดำรงตำแหน่งนาฏศิลป์ 7

ผลงาน

1. เป็นครูฝึกซ้อมให้แก่นักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ และฝึกซ้อมศิลปินของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ (กองการสังคีตเดิม) กรมศิลปากร

2. เป็นผู้ช่วยกำกับการแสดงในการแสดงละคร

3. เป็นผู้แสดงโขน ละคร ระบำ ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยของกรมศิลปากร ผลงานแสดงนาฏศิลป์ไทย มีดังนี้

- โขน เรื่องรามเกียรติ์ เป็นนางสีดา นางมณฑา นางเบญกาย นางสุพรรณมัจฉา นางตรีชฎา นางดารา นางสุรปนขา เป็นต้น
- ละครใน เรื่องอิเหนา เป็นนางบุษบา นางเกนหลง มะเดหี ประไหมสุหรี และนางจินตะหรา เป็นต้น

* ที่มา : สัมภาษณ์ นางใบศรี แสงอนันต์, นาฏศิลป์ ระดับ 7 สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

- ละครนอก
 - เรื่องสุวรรณหงส์ ตอนพราหมณ์เล็กพราหมณ์โต เป็น พราหมณ์เกศสุริยง
 - และตอนกุมภภณชัฏวายม้่า เป็น นางเกศสุริยงแปลง
 - เรื่องพระอภัยมณี เป็นนางผีเสื้อสมุทร (ตัวแปลง)
 - เรื่องแก้วหน้าม้า เป็นนางแก้วหน้าม้า และนางแก้วหน้าม้า (ตัวแปลง)
 - เรื่องไกรทอง เป็นนางวิมาลา นางเลื่อมไฉยวรรณ
 - เรื่องสังข์ทอง เป็นนางรจนา นางมณฑา และนกนาง
- ละครเสภา
 - เรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นนางวันทองแปลง และนางแก้วกริยา
- ละครดึกดำบรรพ์
 - เรื่องรามเกียรติ์ เป็นสุรปนาแปลง
 - เรื่องคาวี เป็นนางคันทมาลี
- ละครชาตรี เป็นนางมโนห์รา
- ระบำโบราณคดี ชูด ลพบุรี เป็นตัวเอกได้รับชื่อเสียงมาก
- ระบำนพรัตน์ เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางพัชรารวรรณ ทับเกต เกิดวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2506 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต (นาฏศิลป์ไทย) คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา (สถาบันราชมนฑลในปัจจุบัน) ในปีการศึกษา 2528 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2543 ปัจจุบันรับราชการที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย